

Antonín Dvořák.

(Napisal J. G.)

Ime Antonína Dvořáka, prvaka čeških skladateljev in slavnoznanega ljubljenca celega glasbenega sveta, bilo je pri nas že znano iz njegovih krasnih „Moravskih dvospevov“, morda

tudi tu in tam iz drugih manjših del, predno je naša „Glasbena Matica“ slovensko občinstvo seznanila z jednim izmed njegovih največjih del: „Stabat mater“. S tem Dvořáku samemu

Antonín Dvořák.

najljubšim delom pa je pokazala mojstra v vsi njegovi dovršenosti, mojstra izvirne kompozicije in instrumentacije.

Dvořáka priznavajo kot jednega izmed največjih živečih glasbenikov, v Ameriki ga v obče

imenujejo prvaka; gotovo je torej opravičena želja, da bi bil pri nas vsaj toliko poznan, kolikor so že tako udomačeni nemški skladatelji, tem bolj zaradi slovenskemu duhu sorodnega duha, ki več ali manj preveva vse njegove skladbe.

Podati hočem torej prijateljem glasbe Dvořákov življenjepis ter navēsti poleg njegovih velikih instrumentalnih in opernih del zlasti ona, ki se dadó izvajati na klavirju ali s spremljevanjem.

Antonín Dvořák se je narodil dné 8. kimovca leta 1841. v preprosti vasici na Severo-Češkem, v Nelahozevsi blizu Melnika. Oče mu je bil mesar; po stari družinski navadi je odločil sina Antonína za naslednika v mesarstvu. Bilo je to tudi najbolj pripravno: mesarstvu se je mogel priučiti brez stroškov doma, posebnih studij pa mu tudi ni bilo treba.

Obiskoval je torej domačo šolo; že kot deček je igral z neko kapelo po gostilnah in pri cerkvenih slavnostih. Ko ga je pa oče poslal v 12. letu starosti v Zlonice k nadaljevanju šolskega nauka, učil se je pri tamošnjem organistu igranja na klavir, orgelj in kompozicije, sevé tako malo, da je komaj imena vredno. Dve leti pozneje je prišel na jedno leto v Češko Kamenico, da bi se priučil malo nemščini, ter je ob tej priliki nadaljeval in dopolnjeval svoje prvo glasbeno znanje. Ko je minulo to leto, vzal ga je oče domov, da bi mu pomagal pri mesarstvu.

Mlademu, za glasbo že vnetemu duhu Dvořákovemu, ki je bil prve težave glasbene vede ravno premagal in začel hrepeneti po višjih vzorih, bil je ta čas neznošen. Nadlegoval je očeta z neprestanimi prošnjami, da bi smel iti v Prago na orgljarsko šolo, dokler se ni oče slednjič udal, izprevidevši, da se za njegov stan niti malo ne zanima.

V jeseni l. 1857. je torej odšel v Prago. S tem se je začelo za Dvořáka novo življenje: čas, ko je imel obilo prilike, zatopiti se v dela prvih glasbenikov, ob enem pa tudi čas krute borbe za življenje.

Do leta 1862. se je živil kot vijolinist v praškem orkestru, l. 1862. pa je pristopil tedaj na novo ustanovljenemu gledališkemu orkestru ter tam ostal celih najst let. L. 1873. je dobil mesto organista pri sv. Vojtehu; ker je bil slabo plačan, moral je vrh tega poučevati po hišah.

Četudi mu je šla trda, ni obupal. Vso to dôbo borbe je bil neumorno delaven; ker ni imel po dnevu časa, proučeval je partiture glasbenih mojstrov po noči; po noči je tudi zlagal prva svoja velika dela. Nakopičil je cele gore partitur, ne vedé, je-li pridejo kdaj med svet; izmed skladeb te dôbe jih je tudi res malo znanih, ker jih je Dvořák pozneje, ko je prodrla njegova slava, večinoma uničil. Toda ta čas za Dvořáka ni bil izgubljen; naslanjaje se še na glasbene klasike, spoznal je temeljito vse oblike klasičnega zloga ter se izuril v tehniki in uporabi instrumentov tako, da se je mogel njegov izredni talent, poln fantazije in novih mislij, prosto gibati.

Stoprav l. 1873., torej v 32. letu starosti, se je posrečilo Dvořáku obrniti na-se pozornost češkega glasbenega sveta s svojim „hymnom na Halkove, Dědičy Bílé Hory“, kateri se zaradi mogočnih obrisov, nenavadne karakteristike in tehnične dovršenosti še sedaj prišteva njegovim najboljšim delom. Odslej je sledila v javnost nepretregana vrsta krasnih del v vseh oblikah glasbene umetnosti.

Kar se skromnemu Smetani ni posrečilo, pridobiti si še za časa svojega življenja vseobče priznanje v ptujini, to je prinesel Dvořáku srečni slučaj. Leta 1875. je namreč prosil za državno umetniško ustanovo; s prilogo svojih kompozicij je opozoril na-se slavnega skladatelja Brahmsa in glasbenega estetika Hanslicka, katera sta imela tedaj prvo besedo v glasbeni kritiki ter bila jako vplivna moža. Po priporočilu Brahmsovem je izdal v kratkem potem znani berolinski založnik Simrock njegove „Moravske dvospeve“, l. 1878. pa, ko so glasbeniki in kritiki navdušeno pozdravili omenjeno izdajo, v štiriročni klavirni upravi „Slovanske tance“. Veliki založni uspehi Simrockovi so pridobili Dvořákovemu imenu dober glas tudi pri drugih inozemskih prvih založnikih, kateri so se pri njem oglasili za izdavanje drugih rokopisov, tako, da se je mogel Dvořák, prost skrbi za življenje, z vso dušo okleniti svoje muze.

(Konec.)

Pod mrklim nebom.

4.

Tu počivaš, pevec borni,
V noči grôbni, neprezorni.
Tu miruje ti na veke
Srca viher nepokorni.
Zdaj ne čuješ, kar ti nekdam
Svet je vêlel zlogovorni.
Zdaj ne čuješ, da nad tabo
Rod proslavlja te razborni:
„S svojim srcem si položil
V tesni prostor svet prostôrni.
Slava tvojim delom, pevec,
Neumrli, neumorni!“

5.

Varuj, o dobra me usoda,
Varuj me plevkega zaroda,
Ki svet za modrca ga čisla!
Predrzo višje misli gloda,
Razumu njêga nepojmljive.
Srcé mu krvna je posoda,
Nekjé v životu varno skrita.
Zlata se mu ne vidi škoda,
Dokler v mesó rdečico lije.
Le truplo ceni za gospoda.
In jaz, ki zrem narobe, vidim:
Gospod je suh, a tolst oproda.

6.

Večkrat po dolini sem šetal se todnji.
Tu cveli so jagleci prvi, najzgodnji,
In zorice prve so todi letale.
Zdaj vali valé se jesenske povodnji,
Pokrivajo mrtve cvetice in bili.
Jednako povodenj ukaz mi je sodnji
Poslal na čutila najprva, najslaja,
Ki spé zdaj v srcá globočini najspodnji,
Ki nikdar ne vstanejo več mi iz groba:
Oh — upi nekdanji o sreči prihodnji.

7.

Ne dolga pot, a težka pot. Nazaj!
Ponesi brza me perut nazaj!
Kakó sem vnet v življenje hitel,
Zdaj kličem v mreži svojih zmot: nazaj!
Plamene žvepla bi zagledal,
Da se ozrè bežeči Lot nazaj.
V deželo prejšnjo ga je vedel
Dobrotni Sabaot nazaj.
A meni brani v prejšnjo dôbo
Življenja neprestopni plot nazaj.

In vendar vračam se in vračam
Iz zêmlje v zémljo, v hladni kot nazaj.
O kratka pot, a težka pot nazaj!

8.

Predno na žalostni zemlji odslovem — še jedno
pesem!
Iz globočine srcá naj prizovem še jedno pesem!
Duh mi ne dá miru, ni obstanka —
V skrajnjem jaz čujem hramu njegovem še jedno
pesem.
Svetu izlil o ganotjih notránjih
V glasu bi pravem, vsem drugem, vsem novem
še jedno pesem.
Jezik molči in v sponah mi jeca.
Kdaj mu nemile spone odkovem? Še jedno pesem!
Kdaj iz srcá globočine prizovem še jedno pesem?

9.

Nad zémljo, duša se mi dvigaj, gor,
Kjer jutro večno svoj razliva zor,
Kjer več ne teče vir solzá pekočih,
Končano je trpljenje, ves napor,
Vse hrepenenje po begoči sreči,
Kesanja trpki jad, vesti ukor,
Paleči žarki in nevihte besne,
Prirode lepe žalostni razdor.
Z glasovi neizrečnimi preslavlja
Duhov tam breztelesnih svetli zbor
Njegà, ki v sebi srečen in popolen,
Vseh bitij je svetá in moj izvor.
Da gledal bi ga nékoč večne čase,
Njegove roke močne slabi stvor!
Da srečen bi se nekoč Vanj zatopil,
Ki vseh je vzorov sam nazorni vzor!

10.

Jesenski gost prihajam spet, moj log,
Prihajam v tvoj zveneli svet, moj log.
Drugачen jaz, drugačen ti,
Odkar sta pala list in cvet, moj log,
Odkar je topli solnčni žar
Z meglami sivimi odet, moj log.
Pozdravljam vendar te srčno,
Če tudi nisem prišel pet, moj log,
Pomladnih pesmij vate zdaj.
Kot sèn bi sanjal dolgih let, moj log,
Takó mirán je v tebi dom.
Spominov se mi zdiš prevzet, moj log,
Ki zanje nimava besed, moj log.

Anton Medved.

II. ZARJA ŽIVLJENJA.

(Tragedija v petih dejanjih.)

Peto dejanje.

Grad Kostajnica. — Soba.

1. prizor.

Kacijanar. Dahi.

Kacijanar.

Storite mi še to ljubav poslednjo:
Soprogo mojo spremite z vojaki
Vsaj do Metlike! Potlej se vrnite,
Da vas nagradim. Ni se sicer bati
Napadov spotoma, ker lahko déte,
Da sem jaz vas poslal na pot, a vendar
Orožje ni odveč nikjer dandánes.

Dahi.

Četudi mi je pot neznana, rad
Povêdem milostno gospó čez mejo.

Kacijanar.

Ob Uni lahko jezdite do Kolpe!
Ni móči vam zgrešiti prave poti.
A Turkov vas varúj to moje pismo!

(Dá mu pismo.)

Pripravite za pot si vsè in précej,
Ker čakam danes grofov Zrinjskih k sebi.

Dahi.

Da, da! Prihaja milostna gospá!

(Dahi odide.)

2. prizor.

Kacijanar. Eliza.

Eliza.

Prišel je torej čas, da grem od tebe,
Oh, ne vedoč, kdaj vidiva se zopet!

Kacijanar.

Nanesla je tako usoda. Trpi!
Jaz s tabo vred trpim — kako trpim,
To vé na nebu Bog in nihče drugi.

Eliza.

Ti govoriš mi o nevarnih časih,
O boji, ki se bliža temu gradu,
O sebi, da odideš strani kmalu.
Zakaj ne mogla bi za tabo iti,
Trpeti s tabo in — čeprav — umreti?

Kacijanar.

Vse veš, Eliza. Saj sem ti povedal,
Da v Carigradu najdem zdaj zavetje,
Da bode v kratkem turška last ta grad.
Z menoj ne moreš in ne smeš nikakor.
In vendar ti ne skrivam, da ne vém,
Kedaj in kje se snideva v življenji,
A upam, da sestaneva se — srečna.

Eliza.

Mendà nikjer in nikdar. Trda slutnja!

Kacijanar.

Zató sem te poklical k sebi v drugič,
Da vidiva se zdaj, če naji loči
Za vedno tù bodočnost negotova.

Eliza.

In ti dve leti nisi našel druge
Nobene poti, kakor v Carigrad?
Jaz ti od srca ne očitam nič,
Jaz vem, da nisi mogel najti druge:
A peče me, boli me, kadar mislim . . .

Kacijanar.

Ne prizadevaj si bolestij, žena!
Na strašno pot me zvila je usoda,
A jaz mirneje mislim in mirneje.
Čemú vsa tožba, ko nazaj ne morem!
V očeh svetá sem bil in kriv sem zdaj,
Naj se mi krči, zvija to srcé:
Da sem pri Oseku izgubil glavo,
Nastavil v Beči smrtni cevi prsa,
Prihranil bi si mnogo bridkih ur,
Toda pred svetom vendar bi ostal,
Kar sem in kar ne bom morda . . . pozneje.
A ti, Eliza, moja žena, mati
Skolaste, nedoraslih mi otrók:
Zapri posluh, če bode svet govoril
O meni sodbe zlè in me zaklinjal.
Ohrani me vsaj ti v spominu blagem!
Ti nisi vajena besed podobnih
Iz mojih usten, a spoznaj sedaj,
Kakó so me oméčile nezgode.
Pripoveduj o meni svoji deci,
Kako me je pehala roka trda

Življenja po valovih nikdar mirnih,
Kakó nakrát in ne vedé sem moral
Stopiti v zadnjo in jedino luko,
Ki mi za čas obeta vsaj življenje.

Eliza.

O žalostna ta oporoka záme!
Čemú mi jo razkrivaš? Ali dvomiš
Celó o mojem srcu? — Bodi miren!
Svet sodi trdo, kar izdavna vém.
A da sodila bode trdo tudi
O tebi žena, ki si ji srcé
In um razkril, to jedva sem slutila.
Grofinjo Salamanko ménim.

Kacijanar.

Kaj?

Eliza.

Pisala je Skolasti iz Hispanske
Poslednji list, kot pravi konec njega.
V njem piše, da je zapustila Beč
Za vedno — dalje govori o tebi:
„In oče vaš, gospá Skolasta, plava
V spominu mojem še, a v žalem, žalem.
On človek je, kot drugi mi — nič več.
Ni spletala mu slave lovorik
Njegova moč, temveč ugodna sreča;
Pred svetom strah rahljaj mu je srcé;
Na pot je stopil, sredi nje obstal,
Bojèč, dvomèč, kar možu ne pristuje.
Drhtèč pred krivdo in zato res kriv.“

Kacijanar.

Prenehaj! Pozno sem spoznal nje dušo,
Zato poznam jo bolje. Dosti vem.
Čim večji grad, tem strašnejši razpad.
Bila mi je, kar cvetu rosna kaplja:
Zdaj nje spomin greni bridkosti kupo
Tem huje. A molčim o njej najrajši.
Pozdravi mi Skolasto, hčer jedino,
Pozdravi Eytzinga, soproga njé,
Pozdravi brata škofa in zahvali
V imenu mojem za dobrote vse,
Kar jih naklanjal je in bode tebi.
Moleč se spomni včasih duše moje!
In zdaj — le pojdi — srčne, mirne duše!

Eliza.

(Pokrije obraz.)

O Ivan! V meni poka srce. Bog!

3. prizor.

Prejšnja. Baltazar.

Baltazar.

Zakaj se jokaš? Pojdimo vsi trije!

Kacijanar

(poljubi sina).

Moj sin! Ti jasni materi življenje,
Z ljubeznijo povrni ji bridkosti,
Katere je ob meni pila! Pomni!

Baltazar.

Jaz bodem sukal meč. Na Turke pojdem.
Na ljute Turke, ki jih črtim.

Kacijanar

(z bridkim nasmehom).

Sin!

Jaz črtim jih s teboj. Le črti jih!
Otrok nedolžen! Večni Bog te varuj
Izkušenj, kakoršne sem jaz prebíl.
Zdaj pojditá! Jaz z vama grem na dvor.

(Odidejo.)

4. prizor.

Grabež in Hojzič.

(Prideta počasi.)

Hojzič.

Nikogar ni. Le stopi sèm!

Grabež.

Čemú?

Hojzič.

Čemú? Le čakaj nekaj dnij in skoro
Zjasní se ti, čemú. Glej, tu je mesto,
Kjer stečeš si obilen dar. Ne veš?

Grabež.

Kaj mesto? Treba je osebe, Hojzič,
Osebe klete, ki mi je sovražna.

Hojzič

(odprè vrata na desni).

Poglej! Tu obeduje. Le poglej!
Midva poznavá le dvorišče spodaj.

(Grabež pogleda.)

Na oni strani vidim tudi vrata;
To je ugodno. Bog vé, kaj vse pride.

Grabež.

Morda kdo pride. Pazi! Kje sta grofa?

Hojzič.

Naročil mi je grof, da si ogledam
Vse te prostore. Torej ni strahú.

Grabež.

In Kacijanar? Vedi, da si drzen.

Hojzič.

Če prideta, rečèva, da sta prišla
V posete mu gospoda grofa zdaj.

Grabež.

Oh, idiva! Saj sva bila že tukaj.
Gorjé, če naji kdo zasači v slutnji,
Da stikava po gradu zlih namenov.

Hojzič.

No, tebi se bodalo ne podá,
Če trepetáš že zdaj. Kaj bode potlej,
Ob času, nekaj hipov pred dejanjem?

Grabež.

Kar bode že. Bodiva le dotléj
Oprezna, da se nama ne zmaliči.
Previdnost je ceniti bolj na svetu,
Kot drzno smelost — to ti pravim jaz.
Korake čujem.

Hojzič.

Torej pojdiva!
(Gresta po isti strani.)

5. prizor.

Nikolaj in Ivan Zrinjski.

Ivan.

Poslavlja se od žene.

Nikolaj.

Jaz ne vem,
Zakaj. Saj dolgo ni, kar je prišla.

Ivan.

Kaj hoče v bojnem času žena tukaj?

Nikolaj.

Čemú jo je pozval? Trdneje slutim,
Da kani zapustiti grad za vedno.

Ivan.

Povedal bode sam, za trdno upam.

Nikolaj.

In če pové, potem, kaj mu odvrneš?

Ivan.

Jaz nisem se pripravil za odgovor,
Ker moja slutnja je od tvoje milša.
Obvaruj Bog ga zlè nakane, pravim;
Nič drugega za zdaj — vse drugo potlej.

Nikolaj.

Moj brat, globoko si mu ti naklonjen,
In dalje jaz ne bom te pregovarjal.
Ti njemu milosten, on drugim krut,
Prizanesljiv mu ti, on neizprosén,
Ti mehkosrčen, on železnih čutov.
Ljubezen tvoja kmalu se razbije.
Nedavno mi je Hojzič tajno pravil,

Da je zabodel Kacijanar kmeta,
Ki mu je pot iz Beča kazal lani,
Da bi zatrl sled za sabo sleharn.
Pač kruti čin, ki se nad njim zmaščuje
Jednako lahko. O, njegova slika —
Kakó je potemnela v moji duši!
In ti, moj brat, takó si mu naklonjen.

Ivan.

Kedó je Hojziču razkril novost?
Li morebiti Kacijanar sam?
Li morda mrtvi, zabodeni kmet?
Kdo drugi morda, ki je bil prisoten?
Toda kako bi Kacijanar sled
Za sabo vpričo tretjega zatrl?
Poglej, kako si lahkoveren, brat!
Krivica je lagala sama sebi.

Nikolaj.

Sicer trenutje zdaj se približuje,
Ki zanj je odločilno in za naju.
Pripravljen bodi in razsojaj trezno!
(Čujejo se koraki.)

6. prizor.

Prejšnja. Kacijanar.

Kacijanar.

Pričakoval sem vaji. Sedita!
(Ponudi jima stola.)

Odslovil sem soprogo, jokajočo.
In sina. Trda je ločitev zmerom.
Četudi sem je vaje že od mlada.

Ivan.

Nevarna pot za njó. Ima li spremstvo?

Kacijanar.

Z vojaki Dahi spremi jo v Metliko.
Sicer ni ona stran tako nevarna.
(Molčé vsi.)

Nikolaj.

Kaj novega? Midva sva radovedna,
Zakaj si naju k sebi klical danes.

Kacijanar.

Pripoved bode kratka. —

Nikolaj

Hm, tem bolje.

Kacijanar.

In če premislita in če poznata
Moj položaj, ne bodeta osupla.

Nikolaj.

Na dan, na dan temno skrivnost! Le srčno!
Da jasno bode mi, kar mrklo slutim.

Kacijanar.

Kar hočeš, sluti! Kmalu vse pozveš.
Nad nami Bogu davno vse je znano,
In vzroka nimam, da bi skrival drugim,
Kar storil sem, ne sam od sebe — ne —
Temveč prisiljen — Bogu to je znano.
Naj torej govorim?

Nikolaj.

Za Boga, dej!
Brez vsakega uvoda! Kaj vprašuješ?

Kacijanar.

Ta grad je moj. Tako sta mi velela,
Ko prvokrat sem se naselil vanj.
Zavetja sta mi dala, hvala vama,
Pred srdom kraljevim.

Nikolaj.

Samó začasno.
Midva sva mislila na njega milost.
In nisva kriva, če ti je sovražen
Veliko hujše zdaj kot kdaj popreje.

Kacijanar.

Gotovo nista kriva, ali, ali . . .
Obljuba vajina ostane meni,
Dokler ostane kraljev srd. Ne li?

Nikolaj.

Če tudi ti ostaneš, kar si bil.

Kacijanar.

Kaj bil sem jaz? To danes sem lahko.
Zaveznik Janošev? Zaveznik vaš?
Privêdita nekdanje druge k meni!
Pretrgaj Janoš s Ferdinandom mir,
In jaz sem zopet oni, ki sem bil.

Ivan.

Kar ni mogoče več. Čemú besede!

Nikolaj.

Nató jaz nisem mislil, Kacijanar.
A tvoja zveza s Turki, ki so nam
Od prvih časov našega rodú
Sovražniki zakleti, nespravljivi . . .

Kacijanar.

Kako sem zvezan, Ivan dobro vé,
In ti od njega veš — spoznaš lahkó,
Da moja zveza vama več koristi
Kot škoduje. — Jaz o doslejšnji zvezi
Vsekakor govorim.

Nikolaj.

Govôri dalje!
Midva besedo prosto ti pustiva,
Sicer ne pridemo nikdar na konec.

Kacijanar.

Jaz vem, morda še bolje vesta, brata,
Da Soliman veliko vojsko zbira,
Da najkasneje to jesén začnè
Na Ogerskem in na Hrvaškem boj.
Nesrečni mir, ki je razpršil nas
Raznetil tudi v sultanu je srd.
Kaj v boji grad Kostajnica veljá,
Preteklost priča in dvomiti ni,
Da nanj obrne sultan svojo moč,
Kar mi je Mehemed zatrdil tudi.
Pomnita in zdaj me poslušajta!
Gradú ne morem jaz braniti sam,
Ker me zapuščajo vojaki v četah;
Stopiti v vojsko kraljevo ne smem.
Naslednik moj, poveljnik Jurišič
Imá ukaz od kralja Ferdinanda,
Da mene in vojake moje mora
Mu izročiti ali umoriti,
Kjerkoli nas dobóde. Torej kratko:
Jedina pot, ki smrti me otmè,
Jedina pot je meni v Carigrad.

(Prestane.)

Nikolaj.

Le dalje, dalje! To sem slutil, glej . . .!
In v Carigradu, kaj tam započneš?

Kacijanar.

Najprvo grad Kostajnico odstopim —
Kar v pismu sem obljubil — Mehemedu,
Potem odidem v Carigrad v zavetje.

Nikolaj

(vstane.)

Besede hladne. — Ali se ti meša?
Ti hitro nama si povedal vse.

Kacijanar.

Ne vsega. Kot prijatelja in brata
Pač sama slutita, zakaj odhajam.

Nikolaj

(razburjen.)

Ha!

Ti resno govoriš? Govôri resno!

Kacijanar.

Ne znam drugače — čudom pak se čudim
Vprašanjem tvojim, tvojemu nemiru.

Nikolaj.

Za Boga, Ivan! Ali čuješ, káj?
Ti še molčiš ob teh besedah drznih?

(Kacijanarju.)

Ti hočeš izročiti najin grad,
Ti — najin grad? In Turkom. O sramote!

Kacijanar.

Takó sem rekel in tako storim.
 Jaz miren te poslušam, Nikolaj,
 Ko besen govor se ti v srcu snuje. —
 Kakó si kralju svojemu udan!
 Kako zaklinjaš Turke v verni duši!
 Jaz gledam te in gledam in poslušam.
 In zdiš se mi ves drugi, kakor nekdej.
 Kaj ne, kadàr obnosi se obleka,
 Obrne se na drugo plat lahkó!

Nikolaj.

Ti nimaš srca, nimaš več vesti.

Kacijanar.

Bilà je dôba, v kateri nisi ti
 Imel nì srca nì vesti, le vedi!
 Torkvata, bana si poznal gotovo.
 Imam od njega pismo . . .

(Izvadi list.)

Le poslušaj!

Preberem konec pisma ti samó:

(Bere. Nikolaj zrè v tlà.)

„Videlicet, ut Thurcae venerant et transfraetati sunt per fluvium Un, quos Thurcas navigaverunt per fluvium Un homines Comitis de Zrinys, qui foedus tenet cum Thurcis. In arce Ujvar . . .“¹⁾

Zato se čudim tvoji sveti jezi,
 Kadàr o zvezi moji s Turki čuješ.

Nikolaj.

To vnovič mi očitaš. Slab izgovor!
 Bilí takrát so drugi časi.

Kacijanar

Drugi?

Verujem. Časi, v katerih bi se lahko
 Drugače rešil sile, kot se morem
 Rešiti danes jaz. Povem ti glasno:
 Kar te je s Turki vézalo takrát,
 To jeznega te zdaj od njih odvráča;
 Po vetru plašč obrača mož sebičen.
 Sebičje samo te pehá od mene,
 Sebičje kolne Turke in te veže
 Tako velikodušno k Ferdinandu.
 Z dejanji sem pokazal jaz pred svetom,
 Da v duše dno sem nekdej črtil Turke,
 Kot črtim jih še danes. Večna žal
 Srcé mi bo pojila, da sem moral
 Iskati v njih zavetja. Toda dosti!
 Kdor hoče me umeti, on me ume,
 In kdor me ume, on me izgovarja.

¹⁾ . . . ko so namreč prišli Turki in so se prepe-
 ljali čez reko Uno. Te Turke so prepeljali preko reke
 Une ljudje grofa Zrinjskega, ki je s Turki zavezan. Na
 gradu Ujvaru . . .

Povedal sem, kar kanim, kar storim,
 In zdaj naj govorim s teboj, prijatelj.

(Ivanu.)

Povej, me-li obsojaš tudi ti?

Nikolaj.

Jaz menim, da odgovor ni težak.

Ivan.

Predaleč pojdeš. Jaz ne morem s tabo.
 Kar misliš zdaj storiti, jaz obsojam
 Odločno in užaljen, kakor brat.

Kacijanar.

Ti tudi, Ivan, moj prijatelj —?

Ivan.

Dà.

Kacijanar.

Ti tudi. O! — Poslednja svetla zvezda
 Na mrklem nebu mojega življenja,
 Ti tudi hočeš záme ugasniti?
 In ti ne misliš, da si me potrl
 Z besedo svojo huje, nego more
 Potreti grom človeka?

Ivan.

Žal mi je.

Kacijanar.

Končali torej smo razgovor ves?

Nikolaj.

Končali, dà. In jaz Boga zahvaljam,
 Da smo na jasnem. V bratovem imenu
 In svojem ti ponavljam, da nikdar
 Gradú ne prepustiva Turkom. Zdrav!

(Hoče oditi.)

Kacijanar.

In jaz v imenu svojem ponovim,
 Da Turkom v kratkem grad predam.

Nikolaj.

Ne bodeš ga, kot Bog živi resnično.
 (Zacepetá z ного in odide. Brat za njim.)

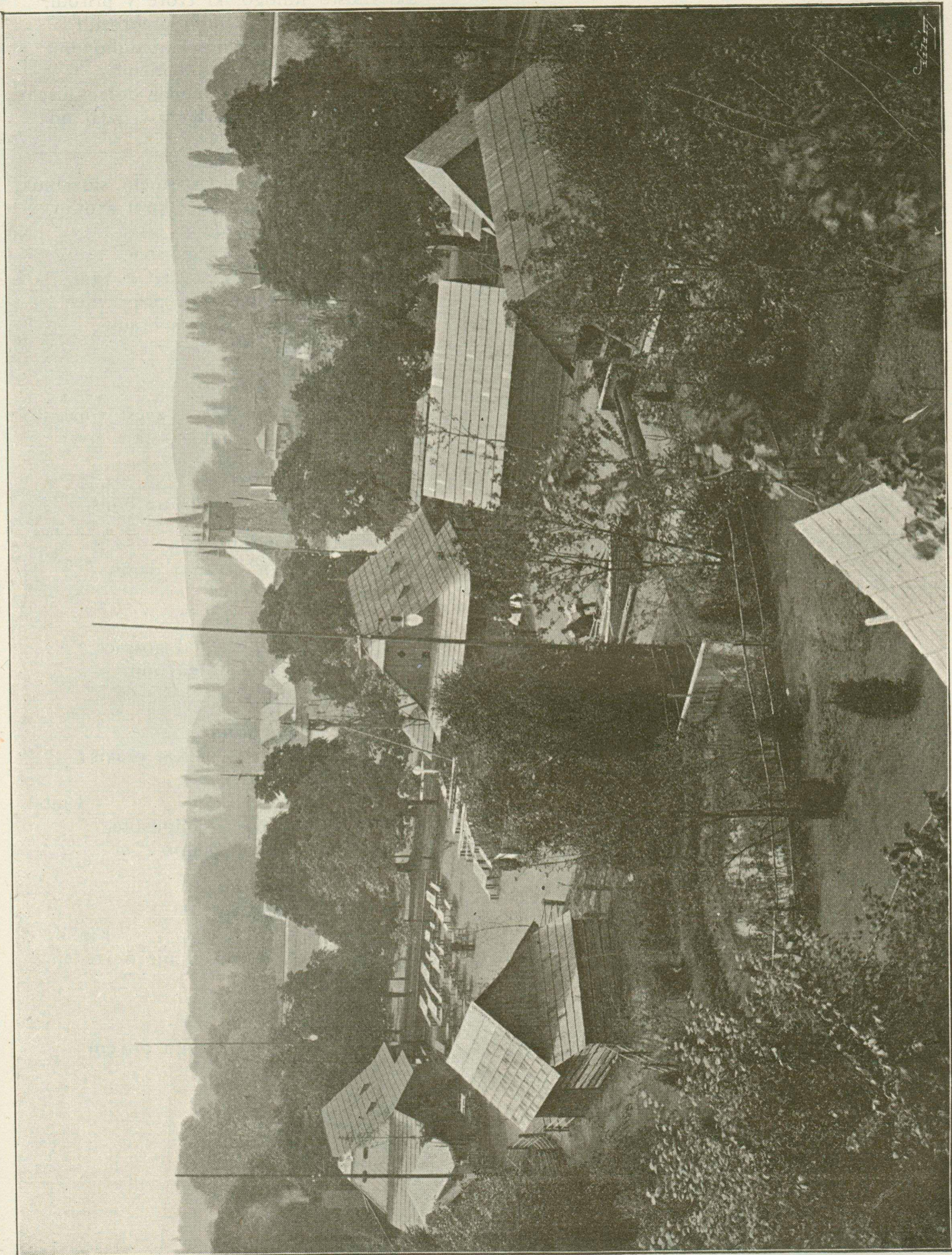
7. prizor.**Kacijanar**

(stoji nekaj časa, potem sede na stol in pokrije z roko
 čelo).

Odšel je . . . zadnji drug . . . in jaz sem
 sam —

Na celem širnem svetu sam, sam, sam.

Zavesa pade.

Valaški oddelek na češki narodopisni razstavi.

Isto prizorišče.

8. prizor.

Kacijanar. Jurij.

Kacijanar.

Ovijte mi z zelenjem grajska vrata,
Nad vhodom venec lovorik pripnite;
In ona desetorica vojakov,
Ki so poslednji zvesti mi ostali,
Za dolgo pot se okrepčaj — pripravi!
V nekterih dneh odidem, kakor veš.
A prej sprejamem še vojnike turške
Prijazno in dostojno. Morda pride
Sam Mehemed na grad, da me odspremi.

Jurij.

Dobili nekaj strtih smo mladik
Od lovorja v hramovih zapuščenih,
In té sem spletel in pribil nad vhod.
Zelenja šli bi sekati, ali danes
Soparni vzduh preti viharno vreme,
Oblaki črni se drevé od juga.

Kacijanar.

In Dahi se še ni povrnil?

Jurij.

Ne še.

Kacijanar

Ko pride, reci mu, da ga želim.

(Jurij hoče oditi.)

Počakaj še! Ti bil si zvest služabnik.
Ti pojdeš z mano, da dobiš plačilo
Za dolgo svojo službo. V Carigradu
Obogatiš. To jaz ti poskrbim.

Jurij.

Kakó ste dobri, milostni gospod!
Vi sami ste mi vse plačilo — vse!
Jaz grem za vami, kamor mi velite.

Kacijanar.

(nekaj časa zamišljen).

Spominjaš li se Pavla Semeniča?

Jurij.

Da! Dobro. Káj —?

Kacijanar.

Nocoj o njem sem
sanjal,

Da je pred mano ležal okrvávljen
Da mi je klical: Strani, proč odtod! . . .
Kaj praviš ti o sanjah?

Jurij.

Jaz, gospod?

Kakó se ponižujete pred mano,
Služabnikom ubogim! O, gospod,
Jaz sem neveden, kaj naj vam odvrnem?

Kacijanar.

Skrivnostij mnogo, ki tvoré v prirodi,
Odpira Bog očem ljudij preprostih
Globočje, nego vednostnim duhovom.
Kako mi je prišel baš Semenič
V nocojšnji sèn, ko vendar dolgo nisem
Nanj mislil? Bog vé, kje živi zdaj on?

Jurij.

Gospod, če spomniti vas smem, služabnik,
Nedavno ste o njem vojakom svojim
Na dvoru govorili, da je bil
On vzor vojnika vérnega srcá,
Da je pred Osekom prihitel k vam,
Pri vas ostati hotel vnet, pripravljen
Do zadnjega trenutka vas braniti,
Umréti z vami . . .

Kacijanar.

Bil je zvest vojak.
Spominjam se ga toplo — kje živi?

Jurij.

V nebesih zdaj. Umril je na bojišči.

Kacijanar.

Umril! To čujem prvokrat danès.
Od kodi veš?

Jurij.

Iz Beča, od gospice
Skolaste, ki je plakala za njim —,
Ker jo je Semenič . . .

Kacijanar.

Káj praviš?

Jurij.

Ljubil,

In želel za družico — odpustite,
Da govorim takó slobodno . . .

Kacijanar

(sam zase).

Ljubil?

Preprost vojak, in ni bil njé nevreden.
Le pojdi, Jurij. —

Jurij.

Dahiju povem . . .

(Odide.)

9. prizor.

Kacijanar. Dahi.

Kacijanar

(odhajajočemu Juriju).

Ni treba.

(Dahiju.)

Vi ste se vrnili, Dahi.
Nezgode ni biló?

Dahi.

Nikakove.
Prišli smo živi, zdravi vsi v Metliko.

Kacijanar.

Sprejmite srčno hvalo! Bog vam plačaj!

Dahi.

Ni hvale meni treba, o gospod.
Kar mogel sem, zakaj bi pač ne storil?
Pozdravlja vas gospá in mali sin.
Ko sem se ločil, tiho sta jokala
In meni sta se smilila v srcé.
Gospa prijazno me je zahvalila
Za spremstvo in v slovó mi segla v roko
Z očesom solznim. — Mene je ganilo . . .

Kacijanar.

Ljubav poslednjo verno ste storili,
Kot drugo vse, karkoli sem vam vèlel.
Vsak delavec je vreden svoje plače.
Ne vabim vas za sabo, kamor menim
Odití, predno mine teden dnij.
Spominjam vaših se besed nekdanjih,
Da imate postarno mater živo,
Ob kateri bi sami živeli radi
In mir prinesli ji v večer življenja.
Le pojdite, na stariše spomin
Ognjeno črta se v vsaktero dušo.
Dolžnost je moja le, da vas nagradim,
Da vsaj nekoliko vam plačam vernost.
Vzemite! To je vaše. Dar zaslužen.

(Ponudi mu mošnjo.)

Dahi.

Gospod! Kaj mislite?

Kacijanar.

Vzemite, prosim.
Jaz dam lahkó, vi rabite lahkó.

Dahi.

Zaslužil nisem jaz ničesar tukaj.
Zatrjam vam, ničesar. Ohranite
Zlató, ali karkoli krije mošnja,
In dajte jo potrebnejšim, le dajte
Zaslužnejšim jo delavcem, gospod!

Kacijanar.

Kakó me žalite! O, gospod Dahi,
Zares potrl me je udarec mnog,
Ponižal me pred svetom, v mnogih srcih.
Mordà grení vam ta usoda moja
Celó moj dar? Vzemite, pokažite,
Da tó sem vam, kar sem pred leti bil.

(Ponudi mu dar. Dahi ga vzame.)

Dahi.

Zahvaljam vas. Toda zaslužil nisem
Ni trohe zlate. Da bi mogel vsaj
Razkriti vam, uveriti vas tega!
Moj Bog, kako teži me ta denar!

Kacijanar.

Bodite mirni! Prosim vas od srca!
Pravično sebe samega vsak céní!

(Dahi odide, a se skoro vrne.)

Dahi.

Ne vzamem. To je Judežev denar.

(Položi mošnjo na mizo.)

Zamé še hujši, ker iz vaših rok,
In ne iz rok gospoda Zrinjskega.

Kacijanar.

Kaj govorite? Kaj pomenja to?

Dahi.

Vi niste Judež in jaz tudi nisem.
Utolažite se in odpustite,
Da naglo sem izrekel te besede.

Kacijanar.

Gotovo, da vas ne umejem, Dahi.

Dahi.

Jaz pojdem kmalu iz gradú za vedno
Brez vašega plačila, to ponavljam.
Razkrijem pa vam zadnji opomin:
Ostavite ta grad čim najhitreje!
Nevarnejši vam vsak je dan na njem.
Ko vedel bi gotovih kaj vestij,
Povedal bi vam več, a jaz le slutim,
In to globoko, strašno v duhu slutim. —
Ohrani Bog vas — Bog obvaruj vas!

(Poljubi mu roko.)

In odpustite, odpustite, prosim . . .

Kacijanar.

Vedenje vaše čudno je nad vse . . .

Dahi.

Jaz grem. Olajšal sem si dušo — z Bogom!

(Odide.)

10. prizor.**Kacijanar**

(sam).

Zblodilo se mu menda v glavi ni. —
Ta njega govor! Te njegove slutnje!
Vsak dan nevarnejši na gradu zame —
Verjamem. Saj zato ga zapustim

In grem od tod, da me poslej ne vidi
Še z lepá kdo na gradu tém, da bodem
Spet močen, kot nekdanje srečne dni.

(Zamisli se. Jurij vstopi.)

Jurij.

(Na desni med vrati.)

Gospod! Pripravljen je obed ter čaka.

(Kacijanar se vzdrami in gre na desno; poldanji zvonec
grajski zazvoni: med zvonjenjem nekaj časa prazno pri-
rišče.)

11. prizor.

Nikolaj Zrinjski. Grabež. Hojzič.

(Na skrajni levi strani.)

Nikolaj.

In zdaj pogum! Zapomnita si dobro!
Kadár začujeta moj klik: izdajnik,
Planita! Za menoj stopita k vratom
Oprezno, tiho zdaj in prislušujta!
Govoril bodem glasno ž njim o vsem,
Da vaju ne začuti. Le pogum!
Za hrptom vajinim je varno vse.

(Gre glasnih korakov na desno v sobo.)

12. prizor.

Grabež in Hojzič.

(Približata se tiho vratom.)

Hojzič

(pritakne uhô).

Polahkoma! Jaz skoro nič ne čujem.

Grabež.

Kako? Pomisli, soba je velika.

Hojzič.

Da govorita, slišim — ali slišiš?
Besed pa ne razločim. Naš gospod
Glasneje govori — pozná se glas.

Grabež.

Molčiva rajši, morda . . .

Hojzič.

Nihče naji

Ne čuje. Bodi miren. — Ti se treses?
S teboj ni nič.

Grabež.

Razgovor se je vnel.

Poslušaj! Že besede razločujem.

Hojzič.

Jaz tudi slišim! Poslušajva zdaj!
Ne čuješ? Kacijanar govori:

„O Nikolaj, na té sem mnogo stavil.
Ostal sem tebi zvest do zadnjih dni —
Obrnil si se prvi ti od mene —“

Grabež.

Naš grof molči. Ne?

Hojzič.

Zdaj oba molčita.

Čuj! Zopet Kacijanar: „Nikolaj,
O meni sodiš slabo — jaz o tebi
Slabeje lahko sodim, vse slabeje.
Ti nisi mož . . .“

Grabež.

Čuj, grof je vstal
ropotno.

Hojzič.

On govori: „In kaj si ti . . .?“

(Začuje se gromek glas „Izdajnik“.)

(Grabež in Hojzič planeta v sobo. Čujejo se zapored
koraki, krik, padec)

13. prizor.

Nikolaj Zrinjski. Potem Grabež, Jurij, vojaki, služabniki,
Dahi.

Nikolaj

(plane iz sobe dihetaje).

Izdihnil je, mrtèv je . . . Jaz sem čist.
Jaz nisem nanj položil roke nič . . .
On sam je kriv, jaz nisem kriv — jaz ne . . .

Grabež

(vrže bodalo od sebe).

Hudičevo dejanje to!

Nikolaj.

Kam greš?

(Grabež odhiti.)

Moj list, ta list, da ga ne izgubim.

(Tiplje nedrije.)

Ta list nedolžnost moja pričaj svetu!

(Na desni v sobi koraki, šum.)

Kdo hruje v sobo? Kje ljudje so moji?

(Od leve pridejo vojaki Zrinjskega.)

Bodala, meče strani! On je mrtev —
Služabnike pustite! On je mrtev. —

Jurij.

(Prihiti od desne.)

O Bog, o večni Bog, gospod ubit . . .
O kleti čin, o črno delo, o . . .!

Nikolaj.

Mirúj! Tožiti nimaš tukaj več.

(Jurij se molcé nasloni na steno.)

Dahi

(priteče od leve).

Gospod . . . brez glave . . . v grajskem jarku,
Bog!

(Zagleda Zrinjskega.)

Vi tukaj, Zrinjski, vi . . . zakaj . . . kakó . . . ?

Zrinjski

(slovesno).

On, kteremu je Bog oblast izročil,
Da sodi o življenju in o smrti
Podložnikov, on sam me zagovarjaj.
Berite pismo!

(Dá mu list.)

Milo sodi Bog
Njegovo dušo in dejanje moje!

(Dahi naglo bere.)

Jurij

(pade na kolena pred Nikolajem).

Jaz sem podložnik vaš, jaz sem nedolžen.

Nikolaj.

Odpuščam vsem! Le vstani tudi ti!
Služabnik delaj, kar gospod veleva,
Kadar ne vé, da dela zlo gospod.

(Jurij vstane, poljubi mu roko in ponižen odide. Čez prizorišče prinese Hojzič z vojaki v okrvljeni rjuhi zavito glavo Kacijanarjevo.)

Dahi

(povesi list. Zamolklo.)

Ferdinandus.

Zavesa pade.

Trnjevenec.

(Roman. — Spisal Podravski.)

(Dalje.)

VI.

Kaj je lepšega v našem življenju, kakor dōba mladosti? Nje se vesel spominja vsak, naj si je že tega ali onega stanú, rojen v visoki ali nizki hiši. Vendar pa si mladina le še domišljuje, da je še večja sreča v poznejšem življenju. Kdaj imamo sreče dovolj? Tako radi se varamo!

Marko in Ljudmila sta bila sedaj v resnici srečna. Poznala sta drug drugega; ni se bilo torej bati, da poznejši čas prinese med nju nekaj, kar bi jima kalilo zakonski mir. Shajala sta se, kadar jima je nanesla prilika in ni bilo nujnih opravkov. Včasih so srečali Marka tovariši in ga vabili s seboj pod vaško lipo. A le poredkoma so ga spravili s seboj. Tiho, kakor poprej, živel je tudi sedaj bolj sam zase, samo s tem razločkom, da je imel včasih za klobukom vršič rožmarinov ali kitico drugih svežih cvetic.

Nekega večera, ko dospe sam s polja domov, pride mu nasproti njegov najboljši znanec Miha in ž njim vred več njegovih tovarišev. „Lej ga no“, pravi mahaje s klobukom, katerega je bil odkril, pred njim, „Marko se je pa ves izpremenil! Že nosi šopek za klobukom in čez malo časa ne bo več tako zamišljen kakor kak puščavnik.“ Glasen smeh tovarišev je spremljal njegove besede.

Marko je hotel mirno iti naprej, a znajoč, da bi to tem zijakom ne bilo po godu, obrne se z resnim pogledom proti družbi:

„Miha!“ pravi, „ne draži me! Če še jedenkrat zineš kaj takega, ne izpregovorim več s teboj.“

„Kako je prevzeten! Že vidim, da se mu mudi, torej nas neče niti poznati. Pa nekaj ti moram vendar še reči. Povej mi, ali prideš v nedeljo s svojo nevesto na ples? Mislim, da na sejmov dan se moraš vendar nekoliko pobahati ž njo.“

Tovariši se zopet zasmеjejo.

„Kaj si neki prislužiš s takim pustim govorjenjem? Ali ti je nekdo kaj ponudil za to? Zabavljati znaš dobro, že vidim“, reče Marko kratko ter odhiti mimo fantov naprej.

Takih zbadljivih besed in govoric je slišal sedaj večkrat dovolj, pa to ga ni motilo. „Mjesac malo haje, što pseto nanj laje“, mislil si je Marko, ko je čul take zbadljive besede, in čul jih je pogostoma, ker ga je trgatev v vinogradih večkrat vodila med tovariše in družbo.

Nekaj dnij potem, ko je zopet vse mrgolelo v vinogradih, pride Marko po dovršenem delu domov ter se na večer napoti k Ljudmili. Najde jo na vrtu, na kameniti klopici, kjer je bilo njeno navadno mesto od onega časa, kar sta si obljubila tam z Markom zvestobo. Spletala je nogavice, ker v vinograd na trgatev je Marko ni pustil iti, vedoč, da bi poredneži ž njo zbijali šale še huje. Jako se razveseli, ko vidi prihajajočega Marka.

„Končali smo delo“, reče Marko, „in lahko si po prestanem trudu nekoliko oddahnemo. Letos smemo biti s pridelkom zadovoljni.“

„Hvala Bogu!“ odvrne Ljudmila ter mu ponudi sedež poleg sebe. „Kako ljubo mi je, da me obiščeš in mi preženeš turobne misli!“

„Tudi sam si jih rad preženem. Med zbadljivimi tovariši mi je večkrat prav težko. Komaj dočakam večera.“

„Nocoj bomo imeli lepo noč, glej, že vshaja mesec“, omeni Ljudmila, ki bi bila rada obrnila pogovor drugam. Bolelo jo je, da mora Marko radi nje požirati zbadljive besede; „kako prijazno je tukaj! Žal, da ni še Janko pri nama. Ali mu nisi še pisal? Glej, dan, ki smo ga odločili, da gremo k sodišču, je že blizu.“

„Res, še nisem. Toda potrpi, saj to storim jutri. Mislil sem vedno, da mi ne bo rad verjel, ako ga tako kmalu pokličem domov; sedaj pa, ko je končana trgatev, povabim ga na gostovanje. Ko bi ne bil prišel na pogreb, bil bi morda prišel sedaj brez vabila.“

„Torej jutri!“

„Jutri. Naj se tudi on veseli najine sreče.“

Črn oblak zakrije svetlo luno in tema se razgrne po vrtu. Tu zagledata nad saboj svetel utrinek; svetla proga je žarela za njim od severa proti jugu.

„Glej, kako lep utrinek“, zakliče Ljudmila. „Ná, ni ga več“, pristavi žalostno, ko jima izgine izpred očíj. „Taka je naša sreča“, reče nadalje, „kdo vé, ali ne bo tako tudi z nama.“

„Ej, nikar si ne ubijaj glave s samimi takimi mislimi!“

„Ne morem drugače. Nocoj sem imela tako hude sanje.“

„Sanje? Morda še sanjam verjameš. Tako abotna menda nisi?“

„Ne verjamem, a na misel le prihajajo. Čuj, da ti vse povem. Glej, sanjalo se mi je, da sem pohajala pri cerkvi nad jezerom, toda ne sama, ampak ti, moj brat, župnik Novoselski in še več nas je bilo skupaj. Razgovarjali smo se o raznih stvareh; tudi brat se mi je kazal nenavadno prijaznega. Na obrežju jezera je bilo več čolnov, toda ne takih malih, kakor sem jih doslej videla, marveč prav velikih; celó jadra so nekateri imeli. Nakrat nasvetuje nekdo, naj se peljemo nekoliko po jezeru. Kmalu je bila vsa družba pri vodi. Tudi midva jo kreneva za njimi, ker nisva hotela biti sama; sedeva v prazen čoln, ki je imel nekako rdečkasto jadro. Voda v jezeru je postala kmalu zelenkasto-siva in tudi jezero se mi ni zdelo več pravo; bilo je tako obširno, da mu nisem mogla dogledati obrežja, in midva sva se vozila na jezeru sama, a čoln je plaval brez veslanja naprej. Kmalu pa zapiha silen vihar; nebo se stemni, blisek

razsvetli temo in grom se začuje od daleč. Mene začne biti strah, ko vidim, kako se ziblje čoln kakor listič na vodi; oklenem se tebe, toda glej, ko je bila ujma najhujša, vidim, da ne sediš poleg mene ti, marveč moj oče. Iz početka se tega razveselim; ko pa vidim, da oče niso nič zgovorni, prevzame me še hujši strah. Med tem se grozno zabliska, grom zabobni in čoln trešči ob breg. — —

Hitro skočim iz čolna in hitim par korakov naprej po bregu. Ko se ozrem, vidim, da je čoln z očetom vred izginil, da ni bilo nì duha nì sluha za njim. Opazila sem ono zidano kapelico in tam sem se hotela počiti. Toda ko dospem tjekaj, vidim tebe okrvavljenega na tleh in gospod Novoselski ti je izmival rane. — —

Za Boga! si mislim, kaj je to? Saj menda ni treščilo vanj? Dasitudi vsa iz sebe, vendar urno pristopim bliže.

Marko! zakričim ter se vzbudim. Bilo me je grozno strah, pa kmalu me je prevzelo veselje, da sanje niso bile resnica. Kaj ne, Marko, da se ne pojdeva vozit po onem jezeru?“

Kaj naj bi bil odgovoril na to? Položi roko na njeno ramo, da s tem odpodi njej in sebi otožne misli. Mnogokrat je že čital, kako se je razodela marsikom njegovu osoda v sanjah. Mar velja ta slika tudi njima? Premaga hitro to slutnjo in reče veselo: „Nù, čemu naj bi hodila tjekaj, ko sva lahko tukaj srečna!“

V takih pogovorih jima je hitro mineval čas. Ne bi se bila tega zavedela, da nista začula ropota, kakor bi se bližal voz. „Kdo se neki vozi sedaj na noč“, mislita si Marko in Ljudmila. Voz je urno drdral bliže in se na posled ustavil sredi vasi.

Nato stopita oba z vrta na cesto. Kmalu opazita, da je skočil z vozička, kolikor se je dalo spoznati v mesečini, mlad gospod, ki po kratkem slovesu z voznikom krene naravnost k Vrtniku. Prav znan se jima je zdel.

„Ko bi ne vedela, da je brat v mestu, dejala bi, da je Janko“, reče Ljudmila.

„Tudi meni se skoro takšen zdi“, pritrди Marko in pazno ogleda prišleca. Ko je bil že blizu, zakliče rahlo:

„Janko!“

Prišlec se ozre ter kmalu opazi naša znanca. Urno prihiti k njima, zakaj v resnici ni bil nihče drug, kakor Janko, kateremu je hotel Marko pisati naslednjega dné.

„Da si mi zdrav, Marko, če si ti?“ pravi, ko stopi k njima ter podá Marku in Ljudmili roko.

„Bog te sprejmi, dobro nam došel!“ odgovori Marko.

„Ravnokar sva s sestro sklenila pisati po-te.“

„Ali res? No, potem pa je še bolje! Drugo pa se pomenimo jutri, torej za sedaj: Lahko noč!“

„Janko!“ zakliče Marko, „postoj še nekoliko. Vidim sicer, da si utrujen, a to, da bo tvoja sestra kmalu moja žena, moraš vendar še nocoj vedeti.“

„Tudi to sem že čul“, odgovori Janko ter stopi zopet za korak bliže. „Želim k temu dobro srečo!“

„Kdo ti je povedal?“

„No, Prelaznikov Miha, ki me je vzel na voz, ko sem jo mahal proti domu. Rekel je, da se že povsodi govori o tem, ter je pristavil, da se z vama veseli vsa Zvižina. Tako torej vem vse.“

Ljudmila se namuzne ob teh besedah: „Torej naju že vlečejo čez zobe. Pa lahko noč, Marko!“

„Kam pa si namenjena?“ vpraša jo, nekoliko čudé se.

„Moram pripraviti bratu malo večerje“, pošepeta ter odide v hišo.

Po kratkem razgovoru se poslovita tudi naša znanca ter gresta vsaksebi. Marko bi bil sicer rad pozvedel, kaj je prignalo tovariša v tem času nenadoma domov, in še dolgo v noč je v svoji sobi ugibal in premišljeval o tem. Toda Janko je bil danes tako malobeseden, da ni kazalo, nadlegovati ga. Še pred jedno uro poprej bi ne bil verjel, da je on tako blizu.

„Svojemu gospodu se menda vendar ni zameril? . . .“

VII.

Drugo jutro vidimo Marka in Janka na klopi pod tepko. — Janko je bil v svoji večrajšnji obleki, že kakor pripravljen na pot; celó paličico, ki jo je bil zadnjič tu pozabil, imel je poleg sebe. Prvo, kar se je zdelo Marku najvažnejše, bilo je, da pokaže tovarišu pismo učitelja Venceslava.

Janko je vzame v roke in pazno prečita. Ne, da bi bil kaj iznenajen, podá je nazaj tovarišu Marku, ki pravi:

„Sedaj mi torej povej, kaj te je privédlo zopet k nam? Prišel si ravno prav, ker gremo kmalu delat ženitno pogodbo. Bolan nisi, kakor vidim.“

Janko nič ne odgovori, marveč pozorno pogleda na okrog. Bilo je videti, da je v nekaki zadregi. Marku, ki ni bil vajen takega, zdelo se je to čudno.

„Pojdiva nekoliko šetat“, pravi Janko čez nekaj časa ter prime tovariša za roko. „Potoma ti lahko povem vse.“

Odideta. Marko je sicer želel ubrati pot proti gozdu, toda tovariš je ménil, da je dokaj pri-

jetnejše doli proti cerkvi nad jezerom. Hoté nehoté moral je tjekaj za njim tudi Marko.

Bila sta že blizu cerkvice, ne da bi bil Janko povedal kaj posebnega. Gledal je največ v tla, vlekel dim iz smodčice ter bil očitno jako zamišljen. Tam pod lipo, kjer je bila napravljena lesena klop, vsede se naposled.

Marko prisede k njemu. „Doletelo ga je gotovo kaj hudega“, mislil si je, „ker sicer bi ne bil takšen, kakoršnega še nisem videl doslej.“ Nemalo se torej začudi, ko zasliši tovariša:

„Kaj si delal, odkar sva se zadnjič videla?“

„Delal? O brez dela pač nisem nikdar in tudi to ti je znano, kaj ima opraviti kmečki fant brez očeta“, odvrne mu Marko ter dostavi: „a najvažnejše pa je: snubil sem.“

„Ali si čital tudi marljivo časopise, kaj?“ vpraša Janko dalje.

„Odkrito rečeno, da prav malo. Imel sem preveč posla.“

„Tedaj ne veš nič o tem, kar je najnovejšé?“

„Ne vem nič posebnega. Ljubljana menda ni pogorela, tvoj gospod še tudi ni umrl; povej mi torej kar naravnost to novico“, sili vanj Marko.

Janko odkima. „Že vidim, da moram drugače začeti. Dobro. Tebi je torej še neznan, da je počila vstaja v Turčiji, kjer bodo imeli pravo črno vojsko?“

„Nisem še mnogo slišal o tem, tebi je pač znano kaj več?“

S tem vprašanjem je pritekla voda na Jankov mlin, in videzno se je razvedril nad tovariševo radovednostjo. Pomane si roke ter pravi nekako slovesno:

„Saj sem tudi največ radi tega prišel sém. Toda predno ti povem več, prosim te, zatrdi mi še jedenkrat, da si resnično moj zvesti, neolčljivi, pravi prijatelj“, prosi Janko.

„Sem in bodem, dokler bo božja volja“, odgovori mu Marko.

Janko, popravivši si ovratnik, jame pripovedovati:

„Kristijanje ali ‚raja‘, kakor se sami imenujejo, ki so že tako dolgo bili sužnji oholim Turkom, dvignili so se to poletje proti svojim zatiralcem, ko že niso mogli prenašati dalje krutega jarma. Upor, ki se je vznemil v Hercegovini, razširil se je tudi v Bosno, in vstaši imajo že več uspehov tega boja. ‚Rajši umreti, nego Turkom dalje robovati‘, to je njih geslo in videti je, da je to za to pot resnica. Prijatelj, tem ljudem je treba priskočiti v pomoč, tej pomilovanja vredni raji.“

„Bržkone bodo itak pobirali za nje, kakor so že ob drugih prilikah. Takrat jim prinesem svoje darove. Med tem pa se bom zanimal za vsak njihov korak z najživejšim sočutjem.“

„Premalo, dragi Marko! Znaj, da je Ljubljančan Hubmayer poveljnik jedne čete vstašev v Hercegovini. Že tjakaj doli je šlo ž njim več naših mladeničev. A sedaj, ko je vstaja razširjena tudi v Bosni, pozvan je Hubmayer kot poveljnik v Bosno, kamor dospe v kratkih dnevih skozi Zagreb. Ž njim pojde sedaj še dokaj več bojevitih Slovencev in tudi jaz sem se odločil, da pojdem ž njimi.“

„Ti?“ začudi se Marko. „O tebi bi ne bil pričakoval tega.“

„Jaz pojdem, jaz!“ ponovi Janko ter bistro pogleda tovariša. „Prišel pa sem še semkaj po tebe, ker želim, da mi boš — spremljevalec.“

Videzno težko je izrekel poslednjo besedo. Oči, ki jih je imel uprte v tovariša, obrnil je v tla.

„Jaz?“ vpraša Marko ter osupel pogleda tovariša. „Za Boga, Janko, pomisli vendar, kaj govoriš!“

To čudenje ni posebno iznenadilo Janka. Bilo je videti, da je že pričakoval kaj takega.

„Vse sem že premislil“, odvrne Janko čez nekaj časa, „a tudi to, kako tebi to reči. Toda nič se ne boj! Dolgo itak ne ostaneva tam doli, iti pa morava na vsak način. Saj ostane velepomembno v zgodovini, ako se četa Slovencev proslavi s svojim vodjem pri tem junaskem, plemenitem činu za vse poznejše čase.“

Valaški godci na češki narodopisni razstavi.

Jaz torej pojdem, naj se zgodi kar hoče, vendar brez tebe ne bi šel rad.“

„Kdaj méniš oditi?“

„Tako j danes. Ti odideš jutri zarana iz doma in jaz te počakam na železnici. Torej le pogumno na delo!“

Marko odmaja. „Lahko ti je tako govoriti, ker si že sam svoj ter lahko delaš, kar te je volja. Toda z menoj je drugače. Jaz bi moral zapustiti slabotno mater, dom brez gospodarja, pa Ljudmilo, svojo nevesto. Kako si naj drznem

storiti kaj takega, kako jima razkrijem svoj namen?“

„Prav nič jima ni treba tega praviti“, veli Janko. „Ko zvesta, da sva se proslavila doli v Turčiji, bodeta še bolj ponosni na naju. Zatrdim te, da te bo sestra Ljudmila potem imela še dokaj rajša.“

„Čul sem, da so Turki proti kristijanom in vstašem grozno neusmiljeni, torej . . .“

„Prav govoriš“, odvrne Janko z glasom, ki je že kazal nevoljo, „neusmiljeni pa so, neusmi-

ljeni! Zato pa je še tem večje gorjé za ubogo rajo, če jih premagajo, ako jim ne priskočimo v pomoč. — Veš, Marko“, nadaljuje čez nekaj časa, „ako mi ne oblubiš, da pojdeš z menoj, pa si bom mislil, da nisi sposoben ljubezni do moje sestre, da si že pozabil svoje obljube in prisege.“

Temen oblak izpreleti Markovo lice. Da bi kdaj to slišal od Janka, tega se ni bil nadejal, a ugovarjati mu tudi ni hotel. Na obrazu se mu je videlo, da bojuje sam s seboj grozen boj;

roka, ki jo je podal čez nekaj časa tovarišu, tresla se mu je rahlo.

„Ti zahtevaš torej nekaj skoro nemožnega, pravo krvno žrtvo?“ reče prestrašeni Marko.

„Da, da, žrtvo, dejanj in dokazov. Vidim sicer, da to zate ni posebno lahka stvar, toda pomisli, Janko, kaj si mi bil vsikdar in povsodi.“

Nastane molčanje. Dvoje, ne, čvetero močnih pošastij, kakor bi jih Marko imenoval v prvem hipu, trgalo mu je sedaj njegovo ljubeče, rahločutno srcé. Tu na jedni strani Janko in njemu

Skupina ogerskih Slovencev (Slovakov). (Na češki narodopisni razstavi.)

storjena obljava, tam na drugi pa mati in nevesta Ljudmila. Kam bi se odločil, na katero stran naj potegne tehtnica? Boj v srcu je bil hud, a zmagala je čast, mož-beseda, zmagala obljava in ljubezen do Janka.

„Pojdem s teboj, če le ni drugače“, pravi čez nekaj časa ter Janka mračno pogleda. „Kak načrt torej imate za odhod?“

Veseli izraz zadovoljnosti prešine Jankovo lice. Ves radosten vstane, objame tovariša in pravi: „Jaz in drugi, kakor sem že dejal, poj-

„DOM in SVET“ 1895, št. 22.

demo z vlakom že jutri do Zagreba. Ti pa, če ne pojdeš z menoj že sedaj, sledil mi boš zarana jutri.“

„Jutri? — to je res nekoliko prehitro. Kako pa najdem v tem kratkem času oskrbnika svojemu gospodarstvu? Saj skoro vse sloni na mojih ramah. Kako naj vzamem tako naglo slovo od svojih?“

„Priatelj!“ odvrne Janko, „ti me iznena-dejaš. Saj ni treba vsakomur vedeti, da odideva; torej želim, da me tudi v tem slušaš. Nalašč sem

tako ukrenil, da odideva zvečer, ali jutri zarana, da ti bo lože odtrgati se od doma. Glej mene; spodobilo bi se, da bi vzela slovó od sestre, pa vendar nečem storiti tega. Tako ravnaj tudi ti, in videl boš, da bo prav. Ako si zares moj prijatelj, ne bo ti to pretežko.“

„Že zopet govoriš o prijateljstvu“, odvrne Marko, ki skoro ni znal, kaj se godi okrog njega. „Že vidim, da me slabo sodiš, ker mi tako malo zaupaš. Kar si zahteval in kar sem ti obljubil, to tudi zvršim, pač le zaradi tega, ker sem tvoj zvesti prijatelj. Zabiti ne smeš nikdar, da mene vežejo močne vezi na moj dom. Res, da mi ob tem poka srce, toda videl boš, da je moja volja močnejša, nego so moje želje. Zanesi se name.“

„O, predragi Marko!“ povzame Janko ter se zopet oklene prijatelja, „glej, prav to sem hotel slišati od tebe. Sedaj si mi res ljub nad vse na svetu. Sedaj vidim, da je bila nepotrebna moja skrb, ki me je nadlegovala na poti proti domu, in da sem mislil prav, ko sem se tolažil s tem, da ti gotovo izpolniš mojo željo. Tako vesel, kakor sedaj, nisem bil zaradi tebe še nikdar!“ In radosten je poskočil pred prijateljem.

Marka je veselilo, da je videl tovariša zopet veselega. Bil je sploh mehke čudi, da je rajši sam trpel škodo, nego bi bil mogel gledati, da bi bil kdo žalosten zaradi njega. Pozabil je za trenutek sebe ter videl pred seboj le prijatelja — kakor je bilo videti — srečnega. Z vse drugačnim glasom, kakor poprej, reče Janku:

„Pojdiva torej, pojdiva, da z vstajniki vred kmalu zapojeva pesem slobode!“

„Da, da, tako bodi!“ reče Janko ter spusti prijateljevo desnico. „Ne pozabi obljube, niti tega, kar si sedaj izrekel, in kar sem ti naročil! Jaz sedaj odidem. Z Bogom, Marko!“

„Srečen pot!“ odvrne Marko in kmalu ostane sam pred cerkvico.

Šele sedaj je mogel zopet zbrati svoje misli. Tako iznenadoma mu je prišlo vse to; tako nujno je silil prijatelj vanj, da res ni mogel premisliti vsega. Dolgo, dolgo je potem preudarjal, in hudo ga je težila vsa stvar. Kaj poreče stara mamica, ako ji pové resnico? Kaj dobrosrčna Ljudmila, ako ji razodene, da odide tje doli v daljni neznani kraj, v pusto Turčijo? Kar kolobarji so se mu delali pred očmi. Zdelo se mu je kakor zločincu, da je učinil z obljubo hudodelstvo, zakrivil gorjé sam sebi in drugim, in da ga je na tej poti strah celó belega dneva. Vstal je, toda moral je zopet sestiti na klopico, da se nekoliko razvedri. Kako se pač izide vse to? „Izneveriti se tovarišu in prisegi? Ne, tega ne. Odriniti od todi brez slovesa? To tudi ne gre! — — pa saj se kmalu

vrnem!“ Ta poslednja misel vlije mu v žile novo moč, da je mogel spoznati svoj položaj in ga trezno presoditi. Stopil je k cerkvenemu pragu, padel na kolena ter dolgo, dolgo molil. Videzno potolažen je potem vstal ter se napotil proti domu.

VIII.

Že od cerkvice je opazoval Marko doli pri jezeru dalje časa žensko postavo. Videl je, da si je dala dokaj opraviti s pobeljeno in rdeče pokrito kapelico poleg jezera, torej ga je že mikalo pozvedeti, kdo bi bila. Ko dospe na cesto, spozná svojo nevesto — Ljudmilo.

Kakor je bil njene navzočnosti poprej vsekdar vesel, tako mu je bilo sedaj neprijetno sniti se ž njo tukaj in ji odkrito pogledati v oči. Že se je hotel umakniti in kreniti na drugo stran, toda ona ga je bila opazila ter tudi spoznala.

„Marko!“ zakliče ter mu prihiti naproti, „kje neki hodiš? Iskala sem vaju z bratom, ker sem hotela z obema govoriti, pa ni vaju bilo nikjer videti. Šele sedaj, ko sem šla zalivat cvetlice v kapelici, sem tako srečna, da te zopet vidim. Sedaj lahko greva skupaj domov.“

Marko le molči ter gleda otožno pred-se. „Ko bi vedela vse, kar vznemirja moje srce!“ misli sam v sebi, „gotovo bi sedaj-le drugače govorila z menoj.“

„Nič ne odgovoriš?“ povzame zopet Ljudmila, „prav kakor bi me več ne poznal. Pa kako si vendar danes videti otožen! Povej, kaj ti je in kje je moj brat Janko?“

„Odšel je že“, reče Marko kratko ter globoko vzdahne.

„Kam?“

On zopet ne odgovori. A namestu odgovora ji podá desnico, z levico pa si obriše blede, potno lice.

„Ti si otožen, Marko; povej mi vendar, kaj ti je?“ pozveduje Ljuboslava vsa v skrbeh. „Glej, kako lep dan je danes, kako se marljivi delavci v vinogradih trudijo z bogatim pridelkom! Kako da te to več ne zanima? Z bratom se menda nista sprla?“

„To, to!“ reče Marko, gledé v tla.

„Nu, on je še vedno lahkomišljen, kakor je bil nekdanj“, jame se hudovati Ljudmila na brata, ki ji poslednji čas s svojo hladnostjo res ni delal veselja. „Torej mu ni še dovolj, da tako nezasluženo prezira mene, še s teboj se je sprl“, nadaljuje in gleda Marku naravnost v oči. „Prosim te lepó, odpusti mi! Pa povej mi vendar, kaj sta imela?“

„Tebi povedati? Ne, tega ne morem.“

„Kaj si tako nezaupljiv do mene? Marko, to pa ni lepo.“

„Bojim se, da bi te preveč ne prevzelo.“

„Tako hud je bil torej vajin prepir? O, nesrečni brat! Ker pa že toliko vem, pa tudi prosim in želim, da mi ničesar ne prikriješ.“

Marku vendar le ni preostajalo družega, kakor udati se želji svoje Ljudmile, dasi je vedel, da bo novica, ki jo ji razodene, za njo neizrekljivo gorjé. Ker sta bila še par streljajev oddaljena od vasi, potegne jo s ceste na stransko stezo, ki je držala v hrastičev gozdič. Dospévši tje, usede se nekako utrujen.

Ljudmila sede poleg njega. Marko jo prime za roko ter reče: „Ljudmila, odpusti mi! Morda se sedaj pomenkujeva poslednjikrat!“

Blisek in strela komaj tako urno razkoljeta drevo, kakor je beseda „poslednjikrat“ Ljudmilino srcé. „Poslednjikrat! Kaj vendar vse je naustil Janko Marku, k čemu se dal ta, trden po značaju kakor skala, nakloniti, da mu prihajajo iz ust take besede.“

„Že si vsa prevzeta, in jaz še nisem povedal vsega. Ali naj torej še povem, kakor si rekla, vse!“

„Da, da, le povej brez ovinkov“, prosi, nič dobrega ne sluté Ljudmila.

„Torej znaj! Tvoj brat hoče pustiti službo v mestu in oditi k vojakom. Doli v Turčiji so se vzdignili že toliko let zatirani kristijani proti svojim tlačiteljem, da si priboré prostost. Ti kristijani pa so poleg vere še po krvi in jeziku naši bratje, torej še temveč vredni pomilovanja in naše pomoči. Tem vstašem dohaja sedaj od vseh strani pomoč in tudi iz Ljubljane jih pojde več, ker bo jedni teh čet poveljnik Slovenec Hubmayer. Pa tudi brat odrine že nocoj za njimi in jaz — jaz sem na bratovo zahtevanje tudi obljubil, da pojdem . . .“

„Križ božji! Marko, kaj ti je vendar padlo v glavo!“ zakriči prestrašena Ljudmila, ko Marku zastane beseda.

„Dejal sem ti, da hoče tako brat Janko, torej pojdem . . .“

„Ti pojdeš morit ljudi, ti pohlevna ovčica! Ti hočeš biti vojak, hočeš zapustiti mene, svojo mater, vse?! Marko, Marko! reci mi, da se ti je zareklo; reci, da to ni resnica.“ In debele solze se ji uderó po cvetočem licu.

„Kdo bi to storil rajši, draga moja, kakor jaz, ker vem sam, kako nesposoben sem za to, in da s tem vsekam tebi globoko rano. Toda obljuba je obljuba; dal sem Janku besedo in sedaj jo moram izpolniti. Silil je vame tako, da sem se naposled moral udati.“

„Brat?“

„Janko.“

„Torej je menda prav radi tega prišel domov, da te izvabi v daljni svet, v tako nevarnost? Vidiš sedaj, vidiš, kaj vse morejo celó sorod-

niki, kaj učini celó brat! Sočutja sedaj človeštvo že ne zná, ljubezen je izginila s svetá, tako sem čitala v neki pesmi in resnično je to. Že sem mislila, da te imam, pa pride brat in te mi iztrga.“

„Nikar ne toguj! Toliko, da mu izpolnim željo, pa se vrnem.“

„Bog, da bi bilo tako; saj brez tebe zame ni življenja, niti sreče. Bila sem nesrečna, predno sva bila zaročena, koliko več bom to še sedaj! In mati, mati, kaj pa porekó še oni?“

„Zares! To že meni samemu dela skrbi. Vendar pa, draga moja, ko veš moj namen in vse, kaj je bilo temu vzrok, pomagaj mi še ti, da odrinem tiho, brez slovesa. Že slovo samo bilo bi mi neznosno gorjé. Prosim te torej pri vsem, kar ti je sveto in drago, ne povej še danes nikomur nič o tem, kar si slišala; jutri pa potolaži mojo mater, kolikor največ moreš. Vem, da bodo jokali, da bi se jih kamen usmilil.“

„Že jutri? Torej te že jutri več ne bo?“

„Že s svitom odidem.“

„O Bog, o Bog, kaj naj še vse čujem?“ tarna zopet hudo zadeta Ljudmila, in iz očí se ji ulije nov vrelec solz. Dolgo je jokala, da je Marku kar umiralo srcé. Ko se nekoliko umiri, prime ga za roko, ihteč še neprestano: „Ne hodi, ne hodi!“ Naposled Marko sam ne more več skrivati solz, vendar pa se kmalu vzdrami in jame tolažiti ubogo deklet. Zatrjuje ji, da se vrne kmalu, samo da spravi poprej kakega Turčina na óni svet. A kaj, saj ni on sam dosti boljši od Turka, ker zadaje svojim domačim tako bridke in globoke rane! Saj je bolečina srcá dokaj hujša, nego vsaka druga. Že je omahoval, že je hotel uničiti svoj sklep, svojo obljubo ter navzlic Jankovi zahtevi ostati domá, ko mu Ljudmila, še vsa zmedena, prične govoriti tako:

„Če le ne more biti drugače, naj pa bo! Pojdi v Božjem imenu in njegov angel naj te spremlja! Ko se boš boril doli v Turčiji z neverniki, spominjaj se mene in mojih bolečin; misli si, da té niso dosti manjše od onih, ki jih Turki zadajajo kristijanom. Priznaj pa tudi, da je moj brat neusmiljen, ker nama je pripravil s svojo lahkomišelnostjo to gorjé, in povrni se kmalu! Te besede ti govorim s srcem, navdanim najhujših bolečin. Rada bi žrtvovala vse, da bi le vaju, da bi le tebe rešila. Pa kaj naj storim? Nocoj ne pojdem leč; čula in bedela bom vso noč, molila zate in za brata ter te jutri še kos poti spremlila. Toda rajša bi imela, ko bi vsega tega ne bilo.“

„Materi tudi ne boš nocoj še nič povedala o tem?“ vpraša jo Marko.

„Če mora tako biti, bom molčala. Lepo vendar to nikakor ni. Jutri pa, ko odrineš, ne pozabi potrkatiti na okence; jaz pojdem na vsak način nekoliko s teboj. Glej, solnce bo svetilo in grelo tako prijetno, kakor je naju vedrila in grela najina kratka ljubezen; zvezde se bodo lesketale v mraku na nebesnem oboku, luna bo hodila po svoji poti, kakor je hodila nekdanje dobre čase, in ptički bodo pevali, kakor so peli nekdanj: pa vse to naravno veselje izgine sedaj zame, kakor zaide ta nebesna luč, bližajoča se k zatonu. Vendar pa mi bo v tolažbo, da gleda naju oba, mene in tebe, ter me bo vsakega dné spominjala tebe. Vrni se torej kmalu, oh povrni! Moje misli te bodo spremljale in srcé krvavelo za teboj, dokler te zopet ne vidim, tebe, jedinega na svetu.“

Po takih dokazih odkritosrčne ljubezni, ki jo je izražala Ljudmila z vnetimi besedami,

strmel je Marko in občudoval svojo nevesto. Opazil je v njej srce tako nežno, a poleg tega tako požrtvovalno, da bi moralo to ganiti celó brezčutneža.

A hotelo je naključje, hotel lahkomišljeni brat, ki je deval s tem Markovo obljubo na poskušnjo, da se sedaj ločita za nekaj časa. Marko bi bil v takih okoliščinah in pod takimi pogoji lahko razdril dotično obljubo; toda storjena obljuba mu je bila sveta, nerazrušljiva, zato se je tudi rajši odrekel dobičku nego časti in poštenju. Odločnost in trdna volja sta mu bili podlaga, na kateri je stal njegov trdni sklep o bodočnosti.

Utrjen v tem sklepu je spremil naposled Ljudmilo na dom ter se potem pripravljaj na skorajšnji odhod. Ljudmila pa je ves popoldan in še po noči jokala bridko, bridko.

(Dalje.)

Na pol pota.

(Slika. — Spisal Dobrávec.)

(Konec.)

Ni še minulo leto po teh dogodkih.

Bilo je prijetno, dasi ne jasno pomladno jutro. Po mirni stezici priljubljenega ljubljanskega šetališča na Rožniku stopa mlad mož. Zamišljeno zre pred se v malo knjigo. Ves svet mu je moral biti v knjižici, zakaj nikakor ni mogel kreniti očesa od njene vsebine. Poznamo ga, nihče drug ni, kakor naš znanec iz Dobračeve gostilne ob veliki cesti, kjer se je mudil lani, ko je ostavil dom, soprogo in dete ter šel po svetu — Andrej Pegan.

Andrej je dobil pri znancu v Ljubljani primerno službo, in le redki so bili časi, ko ga je iznenadila kakšna novica iz rojstvenega kraja. O domu ni zvedel ves čas nič, no, pa tudi vprašal ni po tem. Zdelo se mu je preveč otožno, vznemirljivo in sramotno. O prostih urah si je kratil čas s knjigami, vse drugo: svoje zdravje in mladost je posvetil novi službi.

Zamišljen stopa naprej. Kar se mu zazdi, da ga je ošinil neki znan pogled. Okoli njega ni bilo mnogo šetalcev in ne šetalk, zato se mu ni zdela stvar nemogoča. Skoro da se je ustrašil te zavesti. Samo ta slika iz nedavnega časa ga je zmotila, da ni mogel več tako pazljivo zasledovati pisateljevih mislij. Ustavil se je in polglasno ponavljal nekatere že prebrane vrste. Tisti trenutek ga nekdo nagovori:

„Dobro jutro, Andrej! No, Bog te živi! Kako vesel sem, da te zopet vidim!“ Andrej

pogleda in osupel malo da ne odskoči, videč svojega tasta, ki mu je siloma stiskal roko. Prav nič se mu ni mogel ubraniti, zakaj starec mu je pripovedoval do solz ganjen, kako je doma, kjer živita njegov otrok in njegova soproga, le omenil ju ni niti z besedico.

„Zakaj si nam to storil, Andrej?“

Kolikokrat je bil že Andreju na takšno vprašanje krepek odgovor in osorna beseda na jeziku, ali ti spomini na dom, sinka in njegovo mater, ti so ga omečili, da se je obrnil v stran in skrivaj obrisal solzo.

„Saj veste, oče“, dejal je za nekaj časa tASTU zaupno, „kjer hočejo ženske hlače nositi, tam moškim ni več prostora.“ Pa že med izgovarjanjem se je spomnil, da je menda tudi preveč povedal.

„Andrej, vendar tega ne trdi, da je hotela moja hči, sedaj tvoja soproga pred Bogom in pred ljudmi, kdaj nositi hlače in tebi prestrezati naredbe v gospodarstvu.“ — Zopet se je zamislil Andrej v prošle čase, molčal dokaj dolgo, potem pa rekel počasi in neokretno, da se je poznalo, kako težko mu gredó iz grla besede o lastni tašči: „Ne mislim, da bi bila ona tako zlobna. Ej, moja Marica je bila dobra, jako dobra, ali drugi so mi jo skvarili.“

„Ne toži, moj sinko, ne toži! Jaz nisem bil kriv prav ničesar, in kolikor danes, očital ti nisem nikoli rad grehov, katerih nisi storil sam, ver-

jemi! Ako misliš, da je moja žena kdaj zastavila besedo proti tebi, odpusti ji, kakor upamo, da ji je odpustil tudi Bog, ki jo je vzel k sebi prošlo zimo. Imela je ostre besede, pa dobro srce in skrb zate kakor za svoje otroke. Ne glejmo toliko na besede, rajši na dejanja!“

Med takšnimi pogovori sta se približala mestu, toda Andrej je bil tem bolj molčeč, čim več ljudij sta srečavala na potu. Mnogobrojne družine z živahnimi in glasnimi tolpmami otrok so se pomikale na Rožnik, naša znanca pa v mesto, ne da bi se zmenila, kam in po kaj.

„Oče, pa moj mali Andrejček!“

„Kliče ata, ata, pa ga ne more doklicati.“

„In Marica?“

„Zdihuje in hodi dan za dnem gledat v zgorenje sobe skozi okno, kdaj se povrne Andrejčkov oče in njen soprog, pa hodi zastoj. Jaz sem te iskal že križem sveta, a vselej sem se povrnil praznih rok in v največjo žalost mojih in tvojih ljubimcev na domu. Včeraj mi je bila sreča milejša. Dobil sem dobrega znanca, ki je ob enem tvoj predstojnik, in ta mi je povedal, kje si ti, ter ti tudi dovolil takoj odpust iz službe. Pojdiva k njemu, da ga pozdraviva!“

„Pojdiva!“

Prav brzo sta korakala na Turjaški trg in še brže nazaj, pa naravnost na kolodvor južne železnice.

Še tisto popoldne sta bila v nam znani gostilni na Pivki, kjer sta Andreja iznenadili dve stvari.

Kakor lani, pozdravila ga je tudi sedaj živahna, rdečelična vdovica ter ga odvedla s tastom v sobo za odlične goste. Pozdravila ju je prijazno in ljubeznivo, a poleg tega ni mogla skrivati — človeška slabost! — neke hudomušnosti, s katero je pogledovala Andreja. Ta hudomušnost je ni pustila niti potem, ko ji je tast v kratkih potezah povedal, koliko si je prizadejal, da bi dosegel to, kar se mu je posrečilo danes.

Ker je vdovica neprenehoma poudarjala, da bodo konji trudni, če bi odšla že nocoj domov, udal se je naposled tudi Andrej, da sta ostala tam po noči in določila odhod na jutro. Zvečer so se zmenili še marsikaj o bližnjih in daljnih sorodnikih, zmenili so se tudi o Prsteniku.

„Kako srečen je bil lani pri nas s svojo mlado soprogo!“ dé Dobračka.

„Da, da! Povejte no, kako je ž njim. Sedaj je bogat, ne more mu biti krivica.“ Tako je silil Andrej.

„Pripeljal je na dom mlado soprogo in začel novo življenje, ki jima je obetal tako cvetočo bodočnost. Meni sicer ni, da bi rekla, do dobra znano, kakšne so njegove gmotne razmere, zato

povem le, kakor sem slišala. Ljudje so pravili, da je imel pred ženitvijo le malo imovine ter živel skromno; ko je pa došla nevesta, hotela je nadaljevati ono življenje, kakoršnega je bila vajena na očetovem domu. Tedaj se je jelo temniti nebo njihove sreče. Res, da je nevesta poudarjala, kaj in koliko je prinesla k hiši, ali tašča jo je opozarjala na prejšnjo skromnost in vedno glasneje izrekala željo, da bi nakupili še to in ono zopet h gospodarstvu, kakor je bilo njega dni. Starica je kazala na nekdanjo slavo Prstenikove hiše, mladi gospodar je pa polagoma zabredel zopet v prejšnje mladostno življenje, in zjedli so se med seboj.

Začel se je nemir med njimi: nevesta je kmalu spoznala, da je bila njena nadejana sreča le prazna pena; mati je videla, da je njen up o slavi domače hiše splaval po vodi; sinu se je pa zdelo, da ga ne razume več mati in tudi ne soproga. Lepa Ivanka je često pribežala na očetov dom in s solzami v očeh tožila svojo nesrečo, a običajen konec je bil, da so jo vselej na tihem poslali nazaj k Prsteniku, ki se je čimdalje huje pogrezal v prejšnje strasti. In oni dan sem slišala, da se je zares preselila k sorodnici, ki biva v neki samotni grajščini na Dolenskem, od koder se ne misli več povrniti ne k očetu in ne k Prsteniku. Tako je sedaj.“

„Pa toliko je priženil!“ čudi se Peganov tast.

„In tako sta se ljubila“, pravi Andrej.

„Taki ste moški, taki“, šali se Dobračka.

„Dokler hodi za njo, obeta ji hribe in doline; ko ima pa ptičico v kletki, dela po svoji glavi.“

Molčala sta oba.

Dobračka sama je nadaljevala za nekaj časa:

„Tudi meni se je tako godilo prošlo leto. Zdelo se mi je, da sem osamela, in dolgočasno mi je bilo življenje. A to so bile samo moje misli, in kakor vesta, ne sme se ženska nikoli zareči, da se ne bo več možila. Tako vsaj pravijo oni, ki mislijo, da me ženske ne poznamo težav, trpljenja in vstrajnosti. No, pa bodi to že kakorkoli.“

To vama je znano, da sem rada zatrjevala prej omenjeno rečenico, namreč, da se ne maram več možiti. In vendar . . .

Družniku iz Hrastja je umrla lani jeseni soproga. Trden posestnik je, dober človek in tudi nekoliko izobražen, ali da rečem, kakor so govorili ljudje: prav kakor ustvarjen zame. Kakor sem zvedela pozneje, vodil ga je isti ljudski glas res v mojo hišo in on je hotel imeti mene. Prišel je dvakrat, trikrat, pil nekoliko, šalil se ter pripovedoval vse, kar je vedel in mogel. Ko sva bila kmalu potem neko popoldne sama pred hišo, tožil mi je o svojem samovanju, nato pa še o tem, da bi rad našel, pa le ne more, primerno nevesto.

„Glejte, Dobračka“, rekel mi je, „toliko star še nisem, otrók nimam po svoji rajni ženi nič, imetja pa toliko, da mi največkrat provzročá skrbi, kako bi je sam oskrboval, in vendar ne morem dobiti primerne ženske. Kako težko je taka hiša, kakor moja, brez gospodinje! Nekaterim ne ugaja moja starost, drugim sem premlad, največ se jih pa spotika na mojih osivelih laseh, češ: takšnega starca bom vzela?“

Moža sem tolažila, kakor ženske sploh znamo tolažiti, in kmalu sem, ne da bi sama rada, razpihala obupnost iz njegove duše ter mu užgala v srcu nov ogenj. Vedno prirčnejši in vedno zaupnejši je bil do mene, gostilno je pa obiskoval tiste čase zdržema vsak dan. Nekaj dnij pozneje me res vpraša, ali ga maram. Pomislite mojo zadrego, ko sem mu morala povedati, da se ne mislim več možiti, pa je še vedno silil, naj stvar dobro pretehtam in mu odgovorim kadar koli.

Veste kaj, Družnik, rekla sem mu kar naravnost, če je tako, pa naj se zgodi vaša volja, samo nikomur ne pravite tega vsaj jeden mesec. Vzrok vam povem pozneje.

Ni še minulo štirinajst dnij, že so ljudje vedeli vse, kar sva se menila tisti dan; vse, pravim, so vedeli in še nekoliko več. Družnik se je baje nekodi bahal, da bo treba pri nas začeti gospodarstvo in menda tudi gospodinjstvo na drugačnem koncu. Otroci se morajo počasi razlesti od hiše ali pa doma pomagati pri delu. Zvedela sem vse to in razjezila sem se zastran moške preširnosti in pa zato, ker sem spoznala, da moški nam včasih po krivici očitata jezičnost.

Ker sem verjela, da drugi razven mene in njega ne more vedeti, o čem sva govorila tisti dan in pa da ni nihče drug prelomil dane besede, kakor Družnik sam, verjela sem, da je tudi ostale neslanosti poslal v svet in ljudem v zabavo samo Družnik, sporočila sem mu prav tisti dan, ko je zapisal oklice v župnišču: da je pri nas začeto gospodarstvo na pravem koncu — brez njega; otroci pojdejo po svetu, ko bo zato pravi čas — tudi brez njega; in to, da znamo ženske bolje molčati od moških, in pa: če se bom še kdaj mislila možiti, opravila bodem — ako Bog dá — tudi brez njega.“

„Hudo ste ga prijeli“, dejal je Andrejev tast in se smejal.

„Kakor je zaslužil. Saj nisem rekla, da je slab človek, toda tega ne pustim, da bi kdo segal v moje stvari, dokler nima še nikakoršne pravice. Odkar gospodarim in gospodinjim sama, navadila sem se samostojnosti in premagovanja; obojega pa bi morali imeti moški v večji meri, kakor me ženske. Zato naj mi nihče ne zameri, če sem ravnala ž njim trdo.“

Obema je prijalo tako govorjenje.

Bilo je že nekoliko pozno, ko so šli počivat. Luna je plavala po jasnem nebesnem svodu, zvezde so prijazno migljale, prijeten vetrič je zibal vrhove dreves. Veličastna tišina je vladala krog in krog.

Andrej ni dolgo zatisnil očij. Mislil je na svoj dom in na svoje dete, Dobračkina odločnost mu vzlic temu ni hotela iz spomina. Slednjič je primerjal rdečelično ženico s svojo mirno in pohlevno soprogo, ki je bila samo slepo orodje pretiranosti svoje matere. Andreja Pegana sklep je bil takšen, da bi se nikoli več ne vrnil domov, ko bi ga čakala tam na mestu sedanje soproge — Dobračka.

Solnce je že pogledalo drugi dan izza Javnika, ko sta se vzbudila naša znanca. Vse je obetalo krasno pomladno jutro, in ni jima bilo žal, da sta prenočila na Pivki. Solnce se je veličastno dvignilo na sinje nebo, ptice so se oglašale z vseh stranij, novo življenje se je vračalo v naravo.

Nagloma sta se jela odpravljati, zakaj mudilo se jima je pod milo nebo, kjer je bilo vse polno veselja, polno življenja.

Bili so v gostilniški sobi in Dobračka poleg njih. Kmalu nastane zunaj sumljiv šum. Nevidna roka odpre duri, in majhen, a zal dečko se približe z lesenim konjičem v roki čez prag, kjer bi se bil kmalu spotaknil, vendar je srečno prikobacal do mize, kjer so molčali vsi trije. Andrej je spoznal svojega sinka, stopil je bliže in ga vzela v naročje, dasi se je dečko branil z vsemi štirimi takega odlikovanja. Šele po prigovarjanju starega očeta in po prizadevanju prijazne vdovice umiril se je Andrejček in začel po malem občudovati očetovo brado, kamor ga je silno mikalo zaplesti drobne prstke.

Kmalu potem, ko se je polegla prva razburjenost, stopi v sobo Marica, Andrejeva žena. Oče jo je po brzojavu pozval že včeraj iz Ljubljane, naj pride možu naproti.

Lepa in cvetoča, samo še bujnejša in žarnejša kot v dan poroke, hitela je naravnost k Andreju ter govorila s težko prikritim jokom: „Torej imam te zopet, moj dragi Andrej! Oprosti! Nikdar več se ne sme zgoditi, da te izgubim. Samo oprosti mi, pa bom kakor do danes tudi odslej tvoja zvesta družica v življenju.“

Gledala ga je tako zaupljivo s solznimi očmi in tako ljubeznivo, da ni mogel Andrej drugače, kakor da jo je prijel k sebi in gorko poljubil na rožne ustnice. Tedaj se pa oglasi mali Andrejček: „Mama, mama, tudi jaz!“ Dečko se je stezal k materi ter ni miroval prej, da je prišel v materino naročje in z otroško preprostostjo poljubil njeno lice.

Pozneje so se celó pogodili, da pojde Andrejče poljubit tudi očeta. A stvar je bila težavna; zakaj kolikor ga je mikala atova brada, toliko in še bolj so ga strašile njegove sršeče brke. Slednjič se je vendar udal.

Radostno so se poslovili in zadovoljno vrnili domov.

Sedaj pa reci kdo, da Dobračka, Pegan in Prstenik pred letom niso bili res na pol pota — seveda k sreči in od sreče.

Celje in okolica.

(Povestne in mestopisne črtice. — Poleg „Celjske Kronike“ i. dr. sestavil Andrej Fékonja.)

(Dalje.)

Celjskih grofov zadušbine.

V svetovni povestnici tako sloviti celjski grofi so pač tudi vredni, da se jih še posebe spominjamo tudi v cerkveni zgodovini.

„Es haben die Grafen Cilly manches ansehnliches Gestiftt angerichtet“, rekel je že Valvasor.¹⁾ In Ig. Orožen veli o celjskih grofih kot dobrotnikih cerkve: „Grofi celjski so v Celju samem in v daljni okrajini svoje grofovine in na drugih svojih posestvih utemeljili in obdarjevali toliko cerkev, samostanov, beneficijev in drugih pobožnih ustanov, da je bila in je komaj ktera druga vladarska rodbina v Notranji Avstriji, ktera bi v tako kratkem času storila toliko in tako velikanskih stvari za katoliško cerkev, kakor rodbina celjskih grofov.“²⁾

Zadušbine ali pobožne ustanove, katere so celjski grofi utemeljili v samem Celju, zvedeli bomo sicer pozneje pri opisu celjskih cerkev, samostanov in nadarbin. Vendar zaradi celote naj je že tu kratko navedeno, kar so grofi celjski pozidali cerkvá v Celju in po drugih krajih, pa tudi napravili beneficijev in ustanov pri raznih cerkvah in samostanih.

V Celju samem je grof Herman utemeljil sedanjo mestno-župno cerkev sv. Danijela; tudi podružnico sv. Nikolaja na hribu, ali vsaj beneficij pri njej so ustanovili celjski grofi; in Friderik I. je postavil novo kapelo v minoritskem celjskem samostanu. Nadalje so grofi celjski pozidali cerkve, oziroma bogato jih založili: Teharsko podružnico sv. Ane na Vrhih, Žalsko podružnico B. D. Matere božje v Petrovčah, svetega Ruperta podružnico D. Marije v Svétini, nekdanjo podružnico D. Marije v Zagorju pri Pilštajnu, Šmarijsko podružnico sv. Barbare, kapelo pri sedanji župni cerkvi Device Marije na Ptujski gori³⁾, in grof Herman II. je sezidal v Ljubljani kapelo Matere Božje Loretanske v sedanji cerkvi M. D. Oznanjenja.

Samostane so ustanovili: Že celjskih grofov predniki, grofi heunburški, v Celju omenjeni minoritski samostan bajè l. 1241.; zatem grof celjski Herman II. pavlinski samostan v Lepoglavi, grof Friderik II. dominikanski samostan Novikloster in grof Ulrik II. frančiškanski samostan v Enzersdorfu, kakor smo o vsem tem že preje slišali. — Bogato obdarjevali so nadalje grofi celjski, osobito Herman I., Herman II., Friderik II. in Ulrik II. samostane: minoritski v Celju, benediktinski v Gornjemgradu, pa kartuzijanske v Zajckloštru, v Jurijemkloštru, v Pletrijah in v Bistri, katerim so podelili mnogo posestev in drugih dohodkov, odpuščali jim davke, desetine in tlako, pravice njihove varovali in jih branili nasilja domačih podložnikov in ptujih neprijateljev. Tudi minoritom v Ptujju, pavlinom v Zagrebu in samostanu v Vetrinju so bili celjski grofi dobrotniki.¹⁾

Tudi nadarbine t. j. beneficije ali kapelarije, ki so jih ustanovili celjski grofi, so dokaj številne. Tako v Celju beneficije v kapeli Žalostne Matere božje v župni cerkvi; pri podružnicah sv. Nikolaja, sv. Duha, sv. Maksimiljana in sv. Andreja; tudi v gornjem celjskem gradu; zatem beneficije sv. Barbare, sv. Nikolaja, sv. Margarete, sv. Martina, presv. Trojice v mestu; pa razne pobožne ustanove pri minoritih celjskih od grofa Hermana I. in grofice Adelhajde. Nadalje beneficije pri M. Svétini, v Solčavi, na Ptujski gori in dr.

Omenjajo se tudi mašne in druge ustanove celjskih grofov pri cerkvah: v Braslovčah, v Gornjemgradu, v Solčavi, v Konjicah, v Poličanah, v Krškem gradu, na Vojskem pri Idriji i. dr.

Tudi bolnico v Celju so bili ustanovili celjski grofi, in grof Herman je sporočil večno mašo pri njej.²⁾

Celó za naraščaj in vzgojo duhovnikov so skrbeli celjski grofi, podeljujoč jim k ordinaciji potrebni takozvani mizni naslov, ter so jih tudi brez dvojbe podpirali v šolah. Tako nam svedočijo akvilejski ordinacijski protokoli: „Na kvarterno soboto 8. vel. travna l. 1391. Jan. Seyfridov

¹⁾ Die Ehre d. Herzth. Krain IV. 360.

²⁾ Das Dekanat Cilli 39.

³⁾ Ig. Orožen.

¹⁾ Celjska Kronika 1334 . . . 1455.

²⁾ Ig. Orožen: Dek. Cilli 200 sl.

sin iz Celja nam je bil predstavljen po gospé Adelhaidi grofici celjski, vdovi blagega spomina Ulrika grofa celjskega na naslov mize njene. — 1392 dné predzadnjega sušca. Janez sin bivšega Nikolaja Pruklerja iz Celja nam je bil predstavljen po svetlih gospodih Hermanu in Guilermu grofih celjskih na naslov mize njune.“ Istega dné sta bila mašnika posvečena še: „Martin sin Jurijev iz Celja nam predstavljen po gospé Katarini vdovi bivšega svetlega gospoda Hermana grofa na naslov mize njene.“ „Peter sin Janezov iz Celja nam predstavljen po gospé Katarini bivšega svetlega gospoda Hermana grofa celjskega na naslov mize njene.“¹⁾

No, kakor je razpala in deloma izginila celjskih grofov velika imovina, tako tudi mnogo njihovih zadušbin dandanašnji ni več; namreč: Cerkev zagorsko so bili župljani svoj čas podrli ter pozidali novo večjo na istem mestu; pri sedanji petróvški cerkvi je menda le še samo prezbiterij od prvotne zgradbe; svetinska cerkev je l. 1714. pogorela ter je bila pozneje obnovljena z zvonikom vred; in druge cerkve, po grofih celjskih osnovane, bile so pozneje v marsičem predrugačene. Samostani, ki so jih bili utemeljili ali jih drugače podpirali celjski grofi, zatrti so sedaj vsi ter se rabijo ponajveč v druge namene, kolikor jih ni že razpalo z dotičnimi cerkvami in kapelami vred. Istotako so mnoge beneficije, pa mašne in druge ustanove celjskih grofov povse jenjale, več njih pa je bilo prenašenih in prenesenih drugam. Posestva, darila in volila grofov celjskih raznim cerkvam, samostanom i. dr., bila so porazprodana največ zasebnikom; imetje cerkveno in samostansko v gotovini ali drugačnih vrednotah je mnogo bilo pridejano verskemu zalogu itd. — Vendar v blagem spominu ostanejo naših sicer posvetnih knezov tudi dobra svojstva njihova.

Protestantstvo v celjski strani.

„Der meiste Theil fällt dem Evangelium aus Unverstand, allein um der Obrigkeit oder anderer Leute willen zu . . .“

A. Lang.

Novi, iz Nemčije na Slovensko zatrošeni krivi nauki Martina Luthera, ki so se pri nas v obče bili v XVI. stoletju precěj razširili in utrdili zlasti po gradovih in mestih, našli so si pristašev tudi v Celju in okolici, posebno po Savinjski dolini.

Celjski luterani.

L. 1528., torej dobrih deset let po začetku luterskega krivoverja, imenoval je tedanji av-

strijski nadvojvoda, poznejši nemški cesar Ferdinand I., vzajemno s solnograškim nadškofom kardinalom Matejem Langom in ljubljanskim škofom zajedno sekovske škofije upraviteljem Krištofom Rauberjem, posebno komisijo, katera je preiskavala posamezne župnije gledé na pravoverstvo in odpravljala razne druge nerednosti v cerkvi. Ta komisija je zborovala v Celju 27.—30. rožnika istega leta ter tu imela za mestno župnijo celjsko in za sosedne župnije cerkvene pregledave.

Iz dotičnih zapisnikov je razvidno, da v Celju že tedaj ni bilo pravega cerkvenega reda med duhovništvom, da je že tedaj posamezne duhovnike in tudi svetovnjake celjske bila okužila luterska vera, in da so nekateri plemenitaši že tedaj imeli v svojih hišah menihe uskoke za predikante. Celjski vikarij Sigmund Grabschopf je namreč tedaj povedal pred komisarji, da mu njegovi duhovniki nečejo biti pokorni. O kapelanu Rudbertu Furtmulnrju pravi zapisnik, da je v gradu pred komisarji govoril „vngeschickht Predig“ in bil o mnogih stvareh kažnjen ter mu je bilo zato prepovedano, jedno leto propovedati in izpovedovati. O nekem menihu minoritu se veli, da je očitno govoril zoper Mater Božjo in da je svojo novo kuto popustil pri sodniku Janezu Ratmannsdorferju. Isti sodnik priča o meščanu Joahimu Goldschmidtu, da je meso jel o prepovedanem času in ne hodi rad v cerkev; in o meščanu Mihaelu Schusterju se čita, da je Mater Božjo psoval, ter ga naj mestni sodnik zato zapre in kazni. In še več drugih pritožeb se omenja tu zaradi celjskih župljanov. Na koncu istega zapisnika, in to za Vransko, pa je še zabeležena opazka vikarija celjskega, ki je rekel, da Hans Grimi, Morfsschuester, Sebastian Schneider niso birmani; pa da so Bernhardin Encapellius, gornjeceljskega naddvornika kapelan, imeli zbor, a so na kraljev ukaz to opustili; Franz von Lichtenberg in Jorg Truebeneckher pa da imata vsak po jednega ubeglega meniha.“¹⁾

Ne dolgo zatem nahajamo v Celju „slovenskega Lutra“, Primoža Trubarja, kateri se po svojih službah sam imenuje: „redno poklican, predstavljen in potrjen kanonik v Ljubljani, župnik v Loki pri Radečah, v Laškem trgu in pri sv. Jerneju v Polju, kapelan pri sv. Maksimilijanu v Celju, slovenski propovednik v Trstu, in po prvem progonu propovednik v Rotenburgu ob Tauberi, župnik v Kemptenu in Urachu, zatem propovednik slavnih deželnih stanov v Kranjski, in v grofiji Goriški v Rubijah, in po drugem progonu župnik v Laufenu, pa naposled v Derendingenu pri Tübingenu“. V

¹⁾ Orožen, Dek. Cilli 40.

¹⁾ Ig. Orožen: Das Dekanat Cilli 43 sl.

Hoja na plavž. (Karton *Jurija Šubica.*)

Celju je bil Trubar kapelan t. j. beneficijat pri sv. Maksimilijana cerkvi izvestno l. 1532. in je l. 1542. svojo „Caplanei Sand Maximilian vor der Stat Cilli“ cenil in to: „Anschlag im Lanndtpuech 26 Pfd. 4 ß 5 dl. Das Stöckl am placz meine behausung 50 Pfd. dl.“ Ali je pa Trubar že v Celju „mnogo govoril in deloval proti duševni tîposti in vražjim veram, katerim je sicer dobrodušno slovensko ljudstvo — kakor je on mislil, po krivdi duhovščine — bilo tolikanj udano“¹⁾ — ne more se trditi določno, ker nimamo temu gotovih dokazov. Za ženo si je vzel Trubar pač sestro Mihaela Klause, c. dvornega lekarja, rojaka celjskega. V Loki pa je postal Trubar župnik l. 1540. in zajedno je bil tudi vikarij na Laškem od l. 1541. do leta 1542.²⁾

¹⁾ Kakor piše prof. M. Valenčak v „Zori“ 1877. 113.

²⁾ Ig. Orožen: Dek. Cilli 48, 211; Dek. Tüffer 126, 449; Dek. Neukirchen 595.

V drugi polovici XVI. stol. je morala biti nova vera v celjski strani že jako utrjena in daleč razširjena, dakako med grajščaki in drugo odličnejšo gospôdo, a tudi že med navadnimi meščani in nekoliko med tržani. V Celju se namreč omenja neki Andreas Lang, luterski predikant, pozneje predikant v Celovcu, kateri v svoji knjigi „Von der Seligkeit. Frankfurt. 1576“ sam priznaje, da je naše ljudstvo pristopalo k „evangeliju“ nekaj iz nerazumnosti, nekaj pa zaradi svoje luterske gosposke, posebno pa zaveden po lažeh, katere so luterani o papežu trosili po svetu. Iz te dôbe se tudi pripoveduje, da si je neka plemenita gospa nepravno prisvojila patronstvo celjske mestne župnije ter je tukajšnjega katoliškega župnika z njegove župnije pregnala; a ko se je ta župnik vrnil na svojo župnijo celjsko, da ga je ona gospa zaplela v pravdo, katero je tudi ona s pomočjo luterskih deželnih stanov dobila.¹⁾ (Dalje.)

¹⁾ Prim. Orožen, Cel. Kronika 127, 128.

Slovenski koledarji in koledarniki.

(V 100letni spomin prve Vodnikove in v 50letni spomin prve Bleiweisove „Nove Pratike“ spisal Josip Benkovič.)

(Dalje.)

X.

Bleiweisova pratika, ki je nekdam med Slovence zahajala kot krotka svetovalka v domačih rečéh, kot vodnica na gospodarskem in obrtnem polju, postala je v novi dôbi od l. 1870. sem tudi bojovita. Med Slovenci namreč se je začel domači boj, kakoršen je bil tudi že pri drugih avstrijskih narodih, v katerem je bil dr. Bleiweis vedno v prvi vrsti one stranke, ki je zagovarjala stara načela. Vse tedanje časnikarstvo slovensko se je razcepilo v dva tabora, v kolikor že poprej ni bilo razcepljeno. Ni čuda, da se je tudi v pratikarstvu začel razkol, saj so „Novice“ že l. 1847. pozdravile „Pratiko“ kot svojo „mogočno sestrico“! Že l. 1872. je stopila pratika med Slovence z geslom:

Proč hudoba, nejevera,
Ki nam srečo, mir razdera!

Kot komentar tem besedam starega pratikarja Potočnika je sledil prihodnje leto Bleiweisov „Pogovor pod lipo“, v katerem svari med drugim tudi pred onimi, ki „skušajo po vseh kotih s priliznjeno besedo ali z grdim zasejati pogubljivo ljuliko na polje cerkve naše.“

Sredi tega duševnega preobrata sta umrla Potočnik in Blaznik. Strogo pratikarski del in

deloma spise „Pod lipo“ je prevzel poslej Jožef Poklukar, svak pokojnega Blaznika; poučne, gospodarske spise pa je prirejal še nadalje dr. J. Bleiweis.

Doslej je Blaznik vsako leto plačeval Kleinmayru neko vsoto kot odškodnino, da tudi ta ni dajal na svetlo svoje posebne pratike. Po Blaznikovi smrti se ta vsota ni več izplačala. Zato je Kleinmayrovo založništvo jeseni l. 1873. po nasvetu Dežmanovem v naglici priredilo povsem novo pratiko z naslovom: „Slovenska pratika za navadno leto 1874.“

Poslej imajo Slovenci tri pratike: iz Blaznikove tiskarne „Veliko“ in „Malo pratiko“, iz Kleinmayrove pa „Slovensko“. Prvi dve sta za leto 1881. prišli na svetlo opremljeni z novimi lepimi sličicami svetnikov, katere je slikal Zeplichal. Tudi poučni in zabavni del je bil to leto prvič ilustrovan s slikama poročencev cesarjeviča Rudolfa in princeze Štefanije. Sličice „Slovenske pratike“ pa so bile jako stare in marsikatere neprimerne in skôro nedostojne.

„Veliko“, oziroma tudi „Malo pratiko“ je po smrti dr. Bleiweisa (29. listop. l. 1881.) urejeval jako spretno Poklukar sam do svoje prerane smrti 17. sušca 1891. Od tedaj sestavlja pristni pratikarski del Avg. Pucihar, upravitelj

Blaznikove tiskarne, ostalo poučno tvarino s spisom „Pogovor pod lipo“ vred pa spisujejo razni pisatelji.

„Slovenska pratika“ je v letu 1875—1879. objavila razven pratikarske vsebine in inseratov tudi nekaj malih večinoma političnih spisov, katere je spisal bojda Karol Dežman. Pravi pratikarski del je urejal do l. 1889. vpokojeni major Avgust vitez Födransberg, za njim dve leti vpokojeni uradnik Ferdinand Janesch, poslej pa opravlja to delo učitelj Frančišek Gerkman.

Strastni politični boj med strankama na Kranjskem odseva v živih barvah iz obeh tedanjih pratik. Dočim je dr. Bleiweis l. 1873. le nekoliko omenil domači razkol, piše v pratiki za l. 1874. doslovno: „Ko je lanska Pratika pogovarjala se z našimi ljudmi pod lipo o mnogoterih zadevah, kazala je na brezverce, ki pogubljivo ljuliko skušajo po vseh kotih zasejati na polje sv. naše cerkve. Spoznali jih boste — je lani rekla — že po tem lahko, da — ne ravno vsi taki — pa vendar večidel taki tudi zaničujejo in preganjajo naš materni, naš lepi slovenski jezik in nas Slovence hočejo v Nemce ali Lahe prestrojiti. Bog je vstvaril več narodov na svetu, in kakor mi ne silimo Nemcu in Lahu svojega jezika in zmerom radi mirno ž njima živimo, tako pa nočemo tudi, da bi nam ona vzela naš jezik, s katerim pridemo prav daleč okoli po svetu. Zato zavarujmo si svojo vero in svojo narodnost, da nas ne izneverijo in ne izrodijo tujci! Tako lani. — Letos Vam ima pratika — bodi Bogu potoženo! — še kaj več in žalostnejšega povedati.

V vrsti brezvercev ali kakor se sami imenujejo, ‚konfesijnslozerjev‘, nahajamo dandanes tudi nekoliko naših ljudij, ki so jih nemčurji v svoje mreže vjeli. Ime so si dali ‚mladoslovenci‘. Oni sicer ongavijo, da vero s svojimi cerkvenimi običaji pri miru puščajo; ali to je laž, prav grda laž, kateri za živo pričo so njihovi časniki skoro da ne vsak dan. Najočitneje pa je to, da so zavrgli starodavno slovensko geslo: ‚Vse za vero, dom, cesarja!‘ in na njegovo mesto posadili: ‚Vse za narod, omiko, slobodo!‘ Obdržali so torej samo dom (narod), odstranili pa ‚vero in cesarja‘. Zato jim je duhoven le ‚far‘, in vsak častnik, ki na njihovih goslih ne gode, ‚farški‘. V tem in edino v tem obstoji liberalstvo (sloboda) mladoslovensko, da so jim duhovni in cerkvene zapovedi trn v peti, in zato vse druge psujejo ‚klerikalce‘ (cerkvenike)! Če pa ni edino to, kar ‚mladoslovence‘ loči od slovenskega našega naroda, pokažejo naj, kaj so oni za narod slovenski in omiko njegovo storili, kar ni bilo že pred njimi storjeno, ali ž njimi, ko je še sloga in edinost kraljevala? Pokažejo naj kaj, če morejo! — Za tega voljo torej mo-

ramo žalostnega srca leto 1873. zapisati ne v rudeče bukve zgodovine slovenskega naroda, ampak v črne bukve; kajti tacega razkolništva ne pomni zgodovina naša. Naš Vodnik l. 1809. je gotovo le iz srca svojega naroda vzel besede, ko je pel:

Za božjo reč namenjen bod'
Ognjeni strel in meč!
Za svetlega cesarja rod
Na vojsko hoč' mo teč'!

L. 1873. pa so ‚mladoslovenci‘, prišleci iz drugače nam predrazega Štajarja, ki so že par let popred na prsih nemških liberalcev srkali brezverstvo, vpijanili se onega lažiliberalizma tako, da besni grizejo po vsem, kar se njihovi ‚slobodi‘ v bran stavi. Kakor se tič spozna po petju, tako se ti ljudje spoznavajo po svojih besedah in svojem dejanju. Bomo-li roke križem držali in nemarno gledali, kako nam oni hočejo naše stare lastnine jemati in nas pod svoj strah siliti? Zato z Vodnikovimi besedami sklenemo letošnji ‚pogovor pod lipo‘: ‚da v takih nevarnostih se kaže, kdo je mož!‘ Komur je v pogledu na tako ‚omiko‘ in ‚slobodo‘, ki jo svetu oznanjujejo mladoslovenci, bridko pri srcu, ta ne govori več mehkih besed, ampak iz polnega srca in prav na glas jim s Prešernom kliče:

Pojte rakom žvižgat, lažnjivi vi preroki!“

Prihodnje leto se je oglasila tudi „Slovenska pratika“ v do cela nasprotnem zmislu. Že prvo njeno okorno, a ostro geslo priča jasno, kaka načela je namerjala razširjati med slovenskim ljudstvom. Razlagala je, ‚kaj pomenijo nove verske postave‘. V obliki pogovora dveh kmetov napada brezozirno katoliško cerkev, smeši v robatih izrazih dubovnike in semenišče ter pobija katoliško časopisje. Pišoč ‚o šenpeterskem ali papeževem penezu, o denarnih birah za misijone, za nevernike in romarska pota‘ obrekuje papeštvo in jezuite z besedami, katere so se čitale tedaj dan na dan v zagrizenih židovskih listih. Zato ne ponatisnemo doslovno istih napadov.

Ako poštevmamo vse to, moramo priznati, da je bilo voščilo „Slovenske pratike“ za l. 1876. pač le bridka ironija, ko je zakročila:

Med Slovenci naj kraljuje ljubi mir,
Neha naj med domačini vsak prepir!
Kdor med nami razprtije ljuljko seje,
Naj odnese burja ga čez naše meje!

Uprav v tem zvezku piše pod zaglavjem: „Kaj nam dela slabe letine?“ doslovno: „Leto na leto še množijo nesreče na polju. Toča, povodnji, suša, vetrovi, slana in mnoge druge šibe božje uničujejo setev . . . Ali je vse to res kazen božja zavoljo preganjanja krščanstva,

kakor vam duhovni gospodje radi pripovedujejo? To ni mogoče; saj smo že lani jasno dokazali, da cerkve nihče ne preganja, da vsi previdni ljudje spoznavajo vero za prvo potrebo vsakega človeka. Dalje vas pa tudi vprašamo: Ali se ogne toča kedaj fajmoštrovih njiv? Ali je cerkveno polje o času suše manj razpokano ko katero drugo? Bog je pravičen; on ne bo kaznoval pravičnega z grešnikom vred! Še eno: Nevihte delajo po deželi največjo škodo; v mestih jo veliko manj čutijo. In vendar vsak dan lahko slišite, da so ravno po mestih tako hudobni ljudje. Ali pa je mogoče, da bi Bog zavoljo meščanov kmetovalce tako hudo tepel: . . . Bolezni se množijo vsako leto. Z lakoto gre kuga roko v roki. Tudi to je kazen božja, pravijo vam drugi. Mi pa vam moramo reči . . .“ — Sapienti sat!

Za l. 1878. je opisala ta „moderna“ pratika v sestavku „Mirni dol“, črtice iz življenja dušnega pastirja na kmetih. Blagôta — tako se je imenoval ta „mirni“ duhovni gospod — je bil jako blag, „vzoren“ duhovnik. Rad je hvalil in proslavljal cesarja Jožefa II. ter povsodi povdarjal, da je — „ustavovernež“, da je popolno nespametno rogoviliti zoper ustavo, zoper majeve postave, da se on v politiko noče mešati, ker to se ne strinja z njegovim stanom, tem rajši pa poučuje v cerkvi in zunaj cerkve svoje vernike, kako naj po najnovejših pravilih obdelujejo polje, travnike gnojé in zasajajo gozde itd. — Prvo leto potem pa je podala pratika: „Še nekaj o Mirnem dolu“ ter poročala svojim čitateljem, koliko „lepih uspehov“ je dosegel gospod Blagôta s svojimi „pôljskimi pridi-gami“. ¹⁾

„O tempora! o mores!“ zaklicati mora razsoden človek, čitajoč te politične in gospodarske nauke „Slovenske pratike“. Tudi preprosti ljudje so kmalu spoznali, da ta pratika ne le laže, temveč tudi zapeljuje. Zlasti so ji zamerili, da semtértje niti cerkvenih godov ni postavila na pravi dan; tako je n. pr. l. 1877. postavila „žegnansko nedeljo“ za cel teden prezgodaj. Ni čuda, da se je na kmetih kmalu raznesel glas, da ta pratika je — „luterš“, ker jo ljubljanski nemški „lutrajnarji“ pošiljajo na deželo. Da bi celo najpreprostejši čitatelji pratike, ki znajo čitati le po njenih sličicah, ne pa po črkah, mogli že po vnanjosti razsoditi, katera je prava, pritiskal je dr. Poklukar leta 1877. na naslovni list „Velike in Male pratike“ sličico

¹⁾ Ko bi „vzorni“ gospod Blagôta imel v naših dneh dokaj posnemovalcev, izpremenila bi se razburkana Slovenija v kratkem — v rajski „Mirni dol!“ In hvala bi se jim pela, ne v pratiki, temveč na odličnejšem mestu!!

Op. pis.

sv. Jožefa, patrona Kranjske dežele, katero nosi še sedaj kot varstveno znamko. Zato ljudstvo še sedaj najrajše kupuje tiste pratike, ki so s tem znakom zaznamovane, češ, te so „stare vere“.

Slovenska pratika, ki je zaradi tega najbrže čutila gmotno škodo, od l. 1883. pa do l. 1894. ni prinesla nikakih poučnih spisov, temveč le voščilo, koledar, sejme in naznanila ali inserate. Z letom 1895. pa je začela iz nova priobčevati poučne članke z ličnimi slikami vred, a poslej v vse drugačnem zmislu kakor v prvih letih!

„Velika pratika“ se naravnost ni nikoli prepirala z mlado svojo tovarišico, a svoja načela je vedno neustrašeno in brez ovinkov priznavala in zagovarjala, včasih obširneje, včasih krajše, kakor so zahtevale časovne razmere.

L. 1876. poučuje o deželnozborskih volitvah, kjer piše med drugim: „V vsaki naši pratiki smo se zadnja leta vsedli pod našo lipo in se pomenili zdaj to, zdaj drugo, kakor potrebe časa nanesó. Kaj pa bo letos posebno potreba? Volitve poslancev v deželne zборе . . . Treba je v takih okoliščinah, da se ljudem o pravem času in na pravem mestu mirno in nestrastno kaže in razklada, kaj naši nasprotniki hočejo in počenjajo“ itd.

Bilo bi preobširno, ko bi še nadalje navajal odlomke iz tega najbolj znanega, najbolj priljubljenega in skoro bi rekel najbolj vplivnega ljudskega glasila. Ker so tudi novejša pratika, Blaznikove i Kleinmayrove, že jako redke med narodom, navajam tu njih gesla ali novoletna voščila z naslovi poučnih sestavkov vred.

I. „Velika pratika“ Blaznikova.

1874.

Naj lepše bo nam letos vreme,
Naj davkov se nam zljajša breme!

Vremenski prerok Pogodnik. — Kaj med drugim tirja današnji čas za zboljšek kmetijstva. — Pregled denarne podpore, katero po kmetijski družbi dobivajo kmetovalci iz drž. kase. — Gospodarske drobtinice. — Pogovori pod lipo. — Zavarovalnica „Slovenija“.

1875.

Razpor naj neha in prepir,
Naj vrne zopet k nam se mir!

Vremenski prerok Pogodnik. — Nova mera in vaga. — Kateri kovač dobi od zdaj naprej pravico konje in drugo živino podkovati. — Gospodarske drobtinice.

1876.

Naj polje, vinograd obilo rodi,
Kmetiču, mestjanu se dobro godi!

Deset zapovedi za posestnike gozdov. — Združena moč velika moč tudi pri kmetijstvu. — Pogovori pod lipo. — Gospodarji poslušajte! — Nova mera in vaga. — Namesto „Pogodnika“ poslej zastavice.

1877.

Naj Bog blagoslovi vinograd, poljé!
Da žuljaste roke kaj cvenka dobé.

Kmetijske šole zraven ljudskih. — Šest glavnih zapovedi za gospodarstvo z gozdi ali boršti. — Cesarske postave pri živinski kupčiji prav na kratko razložene. — Vsacega marsikaj. — Pogovori pod lipo.

1878.

S pridelki na bolje, pa z davki nazaj,
V letu tekočem Bog priti nam daj!

Podučne stvari našim gospodarjem in gospodinjam. — Vodila srečnega gospodarstva. — Posnemajmo Francoze! — Mnogovrstne dobre gospodarske skušnje.

1879.

Bliža se dôba, pospeši jo Bog!
Da rešen Slovenec bo sile nadlog.¹⁾

Zadnji čas je, da zboljšamo domačo govejo rejo. — Mnogovrstne dobre gospodarske skušnje. — Pogovor pod lipo.

1880.

Naj srečno pričeto se dobro vrši!
Slovenec in kmet si pravico dobi!

Postavo za zboljšanje naše goveje živine imamo. — Kaj so kmetijske družbe in kako so vredjene? — Mnogovrstne dobre gospodarske skušnje. — Pogovor pod lipo. — Koliko živine se redi v naši državi.

1881.

Zemljo slovensko in zvesti njen rod,
Blagoslov božji naj spremlja povsod!

Cesarjevič Rudolf in nadvojvodinja Štefanija. — Trtna uš in nova grozna kuga vinogradom. — Mnogovrstne dobre gospodarske skušnje. — Pogovor pod lipo.

¹⁾ Gesla 1879—1882 merijo na Taaffejevo ministertvo (1879), s katerim so zažareli Slovincem novi žarki upanja o boljši bodočnosti.

1882.

Obljube, ki sjale so leti se dve,
Naj vendar vsaj letos nam že dozoré!

Ss. brata Ciril in Metodij (s sliko). — Dva glavna opomina. — Mnogovrstne dobre gospodarske skušnje. — Pogovor pod lipo.

1883.

Bogu, domovini, cesarju zvesti
Stoletja smo bili in bodemo mi!

V spomin šeststoletnega združenja Kranjske s presvetlo Habsburško rodovino. Spisal —y—. — Dr. Janez Bleiweis. Spisal dr. Poklukar. — Mnogovrstne gospodarske skušnje. — Pogovor pod lipo. — (Slike: Rudolf I., Albreht, Franc Jožef I., dr. J. Bleiweis.)

1884.

Obrt in kmetijstvo, poduk naj cveté
Boljšo prihodnjost Slovincem odpre;
Veren, razumen in priden Slovenec
Kinč bo za Avstrije narodov venec.

Kratek popis slavnostij, ki so se vršile o priliki bivanja Nj. Veličanstva presvetlega cesarja Franca Jožefa I. na Slovenskem od 9. do 17. julija 1883. Spisal —y—. — Dva slovenska škofa: dr. Andrej Golmajer in dr. Jernej Vidmar. — Mnogovrstne gospodarske skušnje. — Pogovor pod lipo. — (Slike: Slavolok na Dunajski cesti v Ljubljani, spomenik na Kongresnem trgu in cesarski paviljon v Tivoli; dr. Golmajer.)

1885.

Treznost in pridnost pa vera v Boga,
Narod naš mili naj k sreči pelja!

† Kanonik dr. Janez Gogala. — Spisal —y—. — Blaž Potočnik. — Nova dvorna palača in nova zbornica državnih poslancev na Dunaji. — Mnogovrstne gospodarske skušnje. — Pogovor pod lipo. — (Slike: Gogala, Potočnik, c. kr. dvorna palača, nova zbornica od zunaj in od znotraj.)

1886.

V delu marljivem in bratovski slogi
Lepša prihodnjost začeta nam bodi!

Friderik knez Schwarzenberg, kardinal in knezonadškof Praški. Spisal —y—. — Velehrad in ss. brata Ciril in Metod. Spisal —y—. — Novi ljubljanski muzej Rudolfinum. Sp. —y—. — Dunajska mestna hiša in novo vseučilišče. Spisal —y—. — Mnogovrstne gospodarske skušnje. — Pogovor pod lipo. — (Slike: Knez Schwarzenberg, Velehrad, Rudolfinum, dunajska mestna hiša, dunajsko novo vseučilišče.)

1887.

Poštenost, razum in pridnost ti da
Veljavo in moč v širini sveta.
Pa nikdar ne zabi slovenski svoj rod
Tedadaj bodeš čislan doma in drugod.

Dr. Jakob Missia, knezoškof ljubljanski. — Trije slavni možje. — Mnogovrstne gospodarske skušnje. — Pogovor pod lipo. — (Slike: Dr. Jak. Missia, grof Karol Hohenwart, grof Julij Falkenhayn, grof E. Taaffe.)

1888.

Storimo obljubo za leto novo,
Da vsako porabimo uro vestno,
Da nam polje, obrt in šole cveto,
Da v slogi narodov čas sreče nam bo!

Knezoškof dr. A. M. Slomšek. — Knezoškof A. A. Wolf. — Dr. Alojzij baron Pražak. — Dr. Julijan vit. Dunajevski. — Mnogovrstne gospodarske skušnje. — Pogovor pod lipo. — Deset pravil, kako drevje rezati. — (Slike: Slomšek, Wolf, Pražak, Dunajevski.)

1889.

Slovenski naj rod
Napredava povsod
Državi v veljavo
In sebi v slavo!

Sv. Oče Leon XIII. — Nadvojvoda Albreht. — Andrej Einspieler. — Franc Erjavec. — Pogovor pod lipo. — Mnogovrstne gospodarske skušnje. — (Slike: Leon XIII., nadv. Albreht, Einspieler, Erjavec.)

1890.

Glejte Slovenci kak' leta beže,
V bratovskem delu složimo se!
Bistrimo glave, ganimo roke,
Veljavno da bode slovensko ime!

Matej Cigale. — Vodnikov spomenik v Ljubljani. — Avstrijska mornarica. — Nova vojašnica v Ljubljani. — Pogovor pod lipo. — Mnogovrstne gospodarske skušnje. — Rodopis vladajoče cesarske hiše avstrijske (katerega prinaša poslej vsako leto). — (Slike: Cigale, Vodnikov spomenik, vojna ladija „Franc Jožef“, nova vojašnica.)

1891.

Da smo edini
V čast domovini!

Nadvojvodinja Marija Valerija in nadvojvoda Franc Salvator. — Andrej baron Winkler. — Dr. Anton J. Gruscha, nadškof dunajski. — Pogovor pod lipo. — Mnogovrstne gospodarske

skušnje. — (Slike: Valerija, Franc Salvator, Winkler, Gruscha.)

1892.

Prepir in sovražstvo naj mine
V blagor in srečo domovine!

Nadvojvoda Karol Ludovik. — Dr. Josip Poklukar. — Dr. Mihael Napotnik, knezoškof lavantinski. — Deželnoobrnska vojašnica. — Pogovor pod lipo. — Mnogovrstne gospodarske skušnje. — Namesto zastavic: Vremenski preroki (v vezani besedi). — (Slike: nadvojvoda Karol Ludovik, Poklukar, Dr. Napotnik, vojašnica.)

1893.

Sreča naj nam pot rosi,
Hvala Večnemu doni!

Radeckega spomenik na Dunaji. — Deželno gledališče. — Cerkev sv. Jožefa na Selu. — Nov denar. — Pogovor pod lipo. — Mnogovrstne gospodarske skušnje. — (Slike: Radeckega spomenik, gledališče, cerkev Karmelčank na Selu, novi denarji.)

1894.

Združeni so v eni veri,
Da bi vsi Slovenci tako živeli!

Petdesetletnica papeževega škofovanja. — Potovanja nadvojvode Franca Ferdinanda. — Nova cerkev na Brezji. — Prvi slovenski katoliški shod. — Pogovor pod lipo. — Mnogovrstne gospodarske skušnje. — (Slike: Leon XIII., nadvojvoda Franc Ferdinand, cerkev na Brezji.)

1895.

Krščansko, zložno skup živeti,
Da lepo nam domoviua cveti.

Nadvojvoda Karol Štefan. — Narodni dom v Ljubljani. — Frančiškanska cerkev v Ljubljani. — Slovenci, podpirajte družbo sv. Cirila in Metoda! — Pogovor pod lipo. — Mnogovrstne gospodarske skušnje. (Slike: nadvojvoda Karol Štefan, Narodni dom, frančiškanska cerkev v Ljubljani.)

1896.

Šibe potresa in drugih nezgod
Varje naj Bog nas letos povsod!

Nadvojvoda Evgen na Kranjskem. — Ahileon, grad cesarice Elizabete. — Zlata maša č. g. Luke Jerana. — Potres. — Kdo dovoljuje, da se pašniki, skupni gozdi in jednaka zemljišča delé, ali da se njih užitek in posest ureja? — Slovenci, podpirajte družbo sv. Cirila in Metoda! — Pogovor pod lipo. — Mnogovrstne gospodarske skušnje. — (Slike: nadv. Evgen, Ahileon, slike o ljubljanskem potresu.)

II. „Slovenska pratika“ Kleinmayrova.

1875.

Naj pride ob veljavo samopridna sleparija,
Naj vsacemu pošten' mu delu sad obilen bod',
Naj z ljudsko se omiko širi prava bogatija,
Naj zdrava pamet, prosti duh Slovence k sreči vod'!

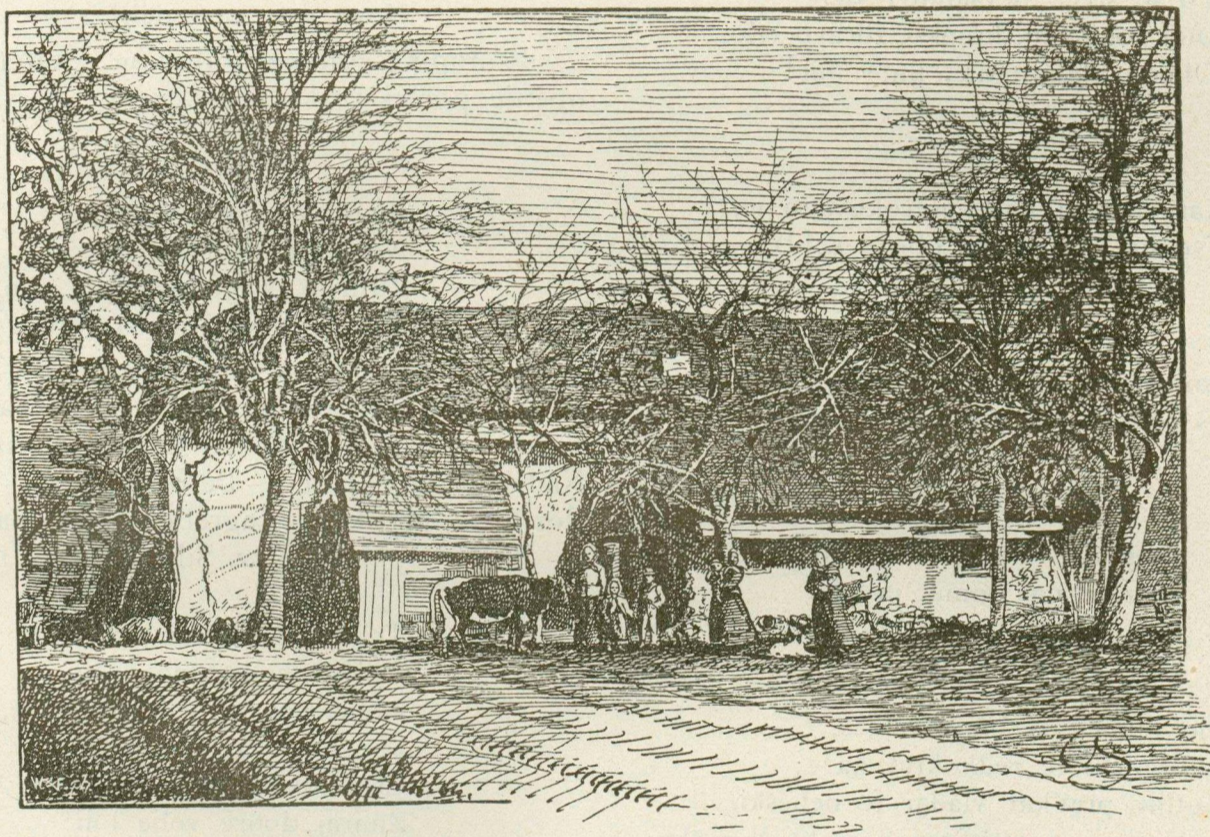
Kaj pomenijo nove verske (konfesionalne) postave? So-li te postave koristne, ali škodljive? — Nekaj o šempeterskem ali papeževem penezu, o denarnih birah za misijone itd. — Kmetje, varujte gozde! — Nova mera in vaga ste pred durmi!

1876.

Med Slovenci naj kraljuje ljubi mir,
Neha naj med domačini vsak prepir!
Kdor med nami razprtije ljuljko seje,
Naj odnese burja ga čez naše meje!
Nova mera in vaga. — Kaj nam dela slabe letine? — Za gospodarje. — Za gospodinje.

1877.

Vsem obilno, plodonosno delo,
To je sreče nevsahljivi vir,
Duh pogumen, krepko, zdravo telo,
Občno blagostanje, ljubi mir!
Nova mera in vaga.

Hiša v Vodica po potresu. (Risal G. P.)

1878.

Vsaka ura naj ti srečno izide,
Kar počenjaš, naj v korist ti pride!

Mirni dol. (Črtice iz življenja dušnega pastirja na kmetih.)

1879.

Naj drugi razdele med sabo si kraljestva,
Slovenci niso željni tacega posestva.
Dovolj zakladov hrani v seb' njih domačija,
Je pridna roka, bistri um njih bogatija.

Še nekaj o Mirnem dolu.

1880.

Navadno scer je lepih dnov samo voščit',
Pa kakor pratka kaže, to ne more bit';

Zaznamovana so tud' vremena hudih stisk
Naj srečno vam izide napačnih časov blisk!

1881.

Naj se skoro srečni čas približa,
Da se kmetu težki dav'k poniža;
Veči dav'k ko fronkov ga pobira,
Tisti je, ki ga krčmar, žganjar stirja.
Kaj se je letos v Avstriji važnega prigodilo?

1882.

Ako se ti zljajša davka breme,
Nastopilo bode boljše vreme,
Če bahaštva p'janč'vanja navada
Ti še hujš'ga davka ne naklada.

Razni dogodki v človeškem življenju. (S slikami.)

1883.

Le tam doma je sreča prava,
Kjer ne kali se mir in sprava,
Naj torej podpih'vavstva bese
Čez hribe burja proč odnese!

1884.

Zdravim fantičem,
Čednim dekličem
Bog daj živet'
Mnogo let!

1885.

Vsem obilno, plodonosno delo,
To je sreče nevsahljivi vir,
Duh pogumen, krepko, zdravo telo,
Občno blagostanje, ljubi mir!

1886.

Kar slabega nam prerokovano je,
Vse naj na dobro obrne se!¹⁾

1887.

Vsegamogočni vam blagoslovi polje, log,
A vas obvari boleznij in nadlog!

1888.

Bog daj Avstriji ljubi mir
In zatri naš domač prepír!

1889.

Pravijo ljudje, da pratika laže,
Vreme zadeto le redkokrat kaže;
Nezmotljiv prat'kar vladar je nebeški,
Nič ne veljajo mem'njega preroki človeški.

1890.

Obilo razlij nam Bog blagoslova
Na žitno polje in vinske gore;
Nesreč naj vsakeršnih ljudstva zemljé,
Dobrotno varuje roka Njegova!

1891.

Pratika letošnja kakor lani
Vošči ljudem veselje, mir;
Vsakoršne sreče in blaginje vir
Dolgo nam ga Bog ohrani!

¹⁾ Spominja na prerokbo: „Quando Marcus Pascha dabit“ etc.

1892.

Novo leto dobro bodi,
Sreč obilo daj povsodi!
Bolje letos kakor lani
Vsega hudega nas brani!

1893.

Vsem prinesi novo leto
Shrambe polne do vrha;
Srce vsem za dobro vneto,
Zadovoljnost in zlata!

1894.

Vsaka naj se vaša želja
Z novim letom izvrši,
Mnogo sreče in veselja
Novo leto vam deli!

Rodopis cesarske rodovine, (katerega priobčuje poslej vsako leto).

1895.

Staro leto poslovalo,
Novo tir je nastopilo;
Zdravje, srečo naj vam nosi,
Od Boga vse dobro sprosi!

Kaj se za ljudstvo na Kranjskem dela? — Devet dni živi pokopani. — Družba sv. Mohorja. — Božja pota. — Nekaj domačega. — Nadvojvoda Viljem. — Peronospora. — Dr. Jurij Posilović, nadškof v Zagrebu. — Domači račun. — Zmes. — Voščilo sv. Silvestra dan 1894. leta na večer:

To želim ob novem letu:
Dokler hodite po svetu,
Dober naj se kruh vam peče,
Vse po volji vam izteče;
Čisto da bi vino pili,
Zmiraj dobre volje bili!

(Slike: Sv. Višarje, nadvoj. Viljem, dr. Posilović.)

1896.

Vsaka naj se vaša želja
Z novim letom izvrši,
Mnogo sreče in veselja,
Novo leto vam deli!

Dobro berilo za krščanske družine. — Postna postava za ljubljansko škofijo v letu 1895. — Velika noč. — Božja pot matere sv. Ane v Tunjicah pri Kamniku na Kranjskem. — Nadvojvoda Albreht. — Potres v Ljubljani dné 14. aprila 1895. — Molatev za odvrnitev potresa. — (Slike: Cerkev v Tunjicah, nadvoj. Albreht, štirje prizori Ljubljane po potresu.) (Dalje.)

Lanska levovska razstava.

(Spisal I. G.)

(Konec.)

Na videz malenkosten, v resnici pa jako poučen je bil zadnji del razstave, t. j. poljska vas. Devet zgradbic je bilo vsega skup: lesena cerkev zjedinjenih Grkov, kočja iz okolice Brodov, mazurska, podelska in huzulska kočja; kočja od Dnjestra, krakovska in tatranska kočja ter plemenitaški dvorec. Narejeno je bilo vse tako, kakor se dela po dotičnih krajih: lesena, ali slabo zidana, ali pa še le ilovnata kočja, slamnata streha, hlev, na dvorišču pa tu in tam štor poln piskrov, zanikaren plot itd. Leseno cerkvico grško-katoliških Rusinov s tremi kupolami je zgradil kmet Leško Komboruk brez odrov. V njej je bilo mnogo dragocene mašne obleke, polne mize cirilskih cerkvenih knjig in okorne bizantinske slike. Iz bazilijanskega samostana Krechowa je bila stara umetna „ikonostaza“, t. j. stena, ki zakriva vernikom duhovnika pri oltarju. Po kočjah te vasi so bile razložene noše dotičnih krajev, posoda in hišna oprava. Da, po nekaterih kočjah so stanovale celó družine, katere so bili poklicali iz dotičnih delov Galicije. Prav, kakor bi bil doma, skakal je okrog podolske kočje mal deček; in če ga je kdo vprašal, odkod je, odrezal se je moško: „S Podol“. V mazurski kočji je delal star mož piskre, v huzulski kočji je delal slavni huzulski rezar — samouk Vasyl Szkryblak. Za narodopisje najvažnejše so bile pa stvari, ki so jih kazali v plemenitaškem dvorcu; vendar naj si ne misli kdo, da je bil ta dvorec morebiti lepo zidano poslopje. Narejen je bil le iz lepo oglajenih brun; daleč izpodnesena streha je okrog poslopja slonela na stebrih; vsi prostori so bili večinoma pri tleh, nekaj prvemu nadstropju podobnega je samo spredaj molelo izpod strehe. In vendar se mi je zdel ta dvorec nekako veličasten. Človek si ga v mislih prestavi na divje ukrajinske poljane 16. in 17. veka, kjer so živeli poljski plemenitaši — hkrati junaki v bojih s Tartarji — na velikanskih posestvih tako sijajno, kakor takrat plemenitaši niso živeli nikjer v Evropi.

V dvorcu je bila med drugimi, za narodopisje važnimi stvarmi, zbirka starega orožja, ki se je pač še rabilo v bojih s krimskimi Tartarji in knjižnica za narodopisje znamenitih knjig (vmes sem videl tudi Miklošiča); dalje štirideset postav v nošah iz raznih galiških krajev; štiriindvajset postav je bilo v lepi skupini: ženin in nevesta sta prišla od poroke in stariši so ju sprejeli na hišnem pragu ter jima ponujajo žganje in kolač. Šaljivec v slamnati kapi, s slamo

prepasan podi s slamnatim bičem sitneže strani. Godci so seveda tudi zraven.

Izmed teh postav v narodnih nošah naj omenim le „Krakowiaka“. Na glavi ima rdečo štirioglato čapko, okrog čela s črno jagnjičevino obrobljeno. Za čapko ima pero. Bel, rdeče in črno obrobljeni plašč mu sega čez koleno; pod plaščem ima črn, rdeče obrobljen in z zlatimi gumbi zapet tesen suknjič, ki mu sega do kolen; izpod njega mu malo ponižneje gledajo bele, rdeče lisaste hlače in škornji. — Razven tega je bilo v plemenitaškem dvorcu še godal, posod, vzorcev slikanih skrinj, krasno pisanih piriho in drugih stvari cele kupe.

Ob prvih kočjah te „vasi“, pod grškim križem, sedel je pa star Rusin, vrtel in prebiral svojo žalostno donečo „liro“¹⁾ ter pel tožno-milo malorusko narodno pesem. Pesem mu je šla tako od srca, da se mu je na obrazu brala žalost. Prepeval je celi dan, in vedno ga je poslušalo dosti ljudij. — Če so pa nazadnje, na primer o mraku, zapeli še zvonovi, ki so bili pred leseno cerkvico obešeni, kakor je navada, kar pod milim nebom — tedaj bi si bil človek res lože mislil, da je v kaki vasi kje tam v Podolih, kakor pa da je na razstavi.

Ko bi hotel naštevati vse podrobnosti, moral bi seveda naštevati še paviljone za godbo, zračno železnico, kavarne in gostilne (seveda tudi „Restaurant français“, ki je bil tako drag, da bi človek pri jednem samem kosilu samega sebe zajedel.) No, take znamenitosti se pa tudi bliže vidijo, kakor v Levovu.

Ogledavši si razstavo, posedli so ptujci zvečer radi po pripravljenih stolih okrog tolmuna, napravljenega na najlepšem mestu razstave, iz katerega so spuščali vsak večer okrog 9. ure razsvetljeni vodomet. Ko se je dobro zmračilo, zasvetile so se najedenkrat po celi razstavi elektriške luči. Videlo se je, kakor da bi nebo hitreje črnelo in se nekako umikalo jasni svetlobi elektriških lučij. Šum se je po razstavi polegel, slišalo se je le gosto govorjenje, in od daleč je odmeval dolgočasni „e-hup“ od kanadskega svedra. — Tu so ugasnile luči, ki so gorele prav okrog tolmuna, in rmeno se blesteči šopi

¹⁾ Liro, s katero spremljajo „lirniki“ svoje pesmi, primerjali bi najlože kitari brez ozkega nastavka, na katerem so pri kitari napete strune. Lira ima tri strune, ob vse tri se plazi kolesce, in vsled tega strune doné. Kolesce vrti lirik z desnico, z levico pa prebira klinčke, ki se bliže ali dalje od kolesca dotikajo jedne strune, in ji zvišujejo glas, kakor je treba. Drugi dve struni imata pa vedno isti glas.

debelih curkov so štrleli iz tolmuna. Šopi so se počasi razvili v posamezne visoke curke, rmena svetloba je ugasnila, in ves vodomet se je hipoma zaiskril rdeče, kakor visok plamen. Tako se je vrstila barva za barvo, nastajali so

novi curki in zopet izginjali. „Goreči“ vodomet je začel slednjič pojemat in je kmalu ugasnil, seveda prezgodaj gledalcem. Nočni hlad je ljudi domislil, da so „delo dokončali“, in počasi so se porazgubili z razstavišča.

Jezikovni opomini.

Tako smem imenovati drobno knjižico, katera je izšla pred kratkim, ponatisnjena iz „Edinosti“, z nadpisom: *Čuvajmo svoje prastarine. Zabeležil M. A. Lamurski. Trst. Tiskom i nakladaj Dolenčeve tiskarne. 1895.* — Srčno se radujem vsakega dobrega, porabnega jezikoslovnega spisa, ki nas uči pravilno in čisto pisati milo materinščino. A odkrito povem, da sem vselej tudi nekam nezaupen, kadar mi pride v roko tak spis. Morda hoče biti spis poprava, v istini pa je samo zmešnjava. Popravlјati, prenavlјati in gladiti se dá pač človekova obleka, nikdar pa njegovo telo. Mnogi jezikoslovci zabijo, da jezik ni nikakor obleka, ki se sme preminjati po volji posameznikov, marveč je organizem, torej neko telo, ki živi in raste po svoje, ne meneč se za razne razprave učenjakov.

Prav to je dobro v našem malem spisu, da se hoče ozirati na živi jezik slovenskega ljudstva in Slovanov sploh in s tega stališča opominjati pisatelje. Semtertje je res po naših časnikih in knjigah preveč malomarnosti, ki je tembolj vredna graje, čim lože bi se oni pisatelji otresli napák. In otresli bi se jih takoj, ko bi hoteli le nekoliko paziti na jezik našega nepokvarjenega ljudstva.

Ta stran naše knjižice je lepa in ta namen res dober. Toda vsakomur se ne posreči to, kar namerja storiti: tudi našemu pisatelju se ni vse posrečilo. Ker je nekatera pravila, nekaterе zahteve izrekel presplošno, ne gledé na to, ali so res trdna pravila za slovenski jezik, ali so samo nasveti, pač ne bo mnogo uspehov iz te knjižice. Sedanjik v pomenu minulega časa hoče pisatelj preveč skrčiti, in bodoči čas — pravi — se napačno izraža z dovršnikom in pomožnim *biti*. — Naj nas pisatelj ne umeva naopak: tudi mu priznavamo, da se v tem oziru dela mnogo pomot, toda vsak čevelj, ki ne gre na tvoje kopita, ni zato neraben, morda gre na kako drugo. Dve pravili poznam, katerih se bom oklepал, dokler bom živel in pisal: 1. Govôri in piši jasno in določno, 2. govôri in piši v duhu jezikovem. Kadar mislim kako stvar določno, hočem jo tudi povedati določno, t. j. ne več, ne manj in nič drugače, kakor mislim. Zlasti se hočem ogniti dvoum-

nosti. Tedaj mi ni toliko mar, kako se reče to in ono lepo, marveč, kako se reče prav. Čislani gospod pisatelj se je spotikal tudi nad mojimi „Zgodbami“. Marsikaj mu sicer ugaja v „Zgodbah“, toda nekatere stvari mu godijo tako malo, da kliče: „Škoda, škoda!“ Dragi mi gospod! Ko bi pisatelj teh vrstic gledal samo na te in one želje slovničarjev, morda bi si naposled prislužil kako pohvalo pri naših jezikovnih kritikih; toda on ima drug posel: tolmači naj razodeto misel, razodeto resnico in sicer jasno, določno. Vzgleđ!

Gospodu Lamurskemu ne ugaja raba glagola v tem-le stavku: „Zaradi tega *bo zapustil* človek očeta in mater in se držal svoje žene in bodeta dva v jednom mesu.“ Vprašam, kako pa naj se neki piše? Ali ménite, da prelagalec ni mislil in mislil, predno je zapisal oni stavek, mislil pač bolj, kakor on — kritik, ki kaže napake, kakor kak učitelj v zvezku svojega učenca? Ko bi bil zapisal: „Zaradi tega zapusti človek itd.“, ali bi bilo to pravo? Naše ljudstvo in skoro vse čitateljstvo bi umevalo besedo v pomenu sedanjikovem. Toda izreči je treba misel v prihodniku, kakor jo izražajo izvirnik in drugi prevodi. In zopet: ali se je smelo reči: . . . *bo zapuščal*? Tudi ne, v tem bi bila druga misel. Torej je bilo jedino *bo zapustil* pravo, in to je prelagalec izbral, čeprav je poznal pomislek, kakoršnega ima gosp. Lamurski. In jednako je većinoma v drugih slučajih, katere graja pisatelj. Zatrjujem mu, da sem dobro poznal to, kar je v njegovih željah pravičnega, toda ravnal sem tako, kakor sem ravnati moral, ako sem hotel pisati umevno in jasno in ako nisem hotel kvariti razodenja.

Drugič vem trdno — in ugovori gospoda pisatelja me niso preverili —, da je sedanjik v pomenu minule dôbe v živahnem pripovedovanju večkrat tudi med narodom v rabi, še bolj pa v rabi in tudi potreben v knjigi. Zato sem ga pisal in ga bom še pisal. Kakšna pisava bi bila vendar v pripovednih spisih, ako bi se pisalo: *je šel, potem je rekel, nato je stopil, pa je udaril, je prijel, je povzdignil čašo* itd. Tako pišemo v knjigah za male otroke, ne pa v lepi in olikani knjigi. (Konec.)